

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені В.Н. КАРАЗІНА

Факультет міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу
Кафедра міжнародного бізнесу та економічної теорії

РОЗШИРЕНИЙ ПЛАН ЛЕКЦІЙ
з дисципліни
«МІЖНАРОДНИЙ БІЗНЕС В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ
ІНТЕГРАЦІЇ»

для студентів

Рівень вищої освіти: **другий (магістерський)**
галузь знань: **29 «Міжнародні відносини»**
спеціальність **292 «Міжнародні економічні відносини»**
освітня програма **«Міжнародний бізнес»**
вид дисципліни: **обов'язкова**

Укладачі:

К.є.н., доцент, доцент кафедри міжнародного
бізнесу та економічної теорії Дерід І.О.

1. ПЛАН-КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

Тема 1. Теоретичні підходи до дослідження міжнародної економічної інтеграції

1. Сутність категорії «економічна інтеграція».
2. Сутність категорії «міжнародна економічна інтеграція»
3. Розробка проблем міжнародної економічної інтеграції вітчизняними економістами.
4. Зарубіжні економічні концепції і школи міжнародної економічної інтеграції.

1. Сутність категорії «економічна інтеграція»

Інтеграція – це об'єднання у ціле якихось частин або елементів у процесі розвитку. Інтеграція – це стан об'єднання окремих диференційованих частин і функцій системи в ціле, а також сам процес, що здійснює таке з'єднання. Отже, поняття інтеграції означає, з одного боку, процес і динаміку, а з іншого боку – результат і статику.

Інтеграція являє собою процес руху і розвитку певної системи, за яких число й інтенсивність взаємодій елементів зростає, підсилюється їх взаємний зв'язок і зменшується відносна самостійність відносно один до одного. При цьому можуть виявлятися нові форми взаємодії, а саме форми, яких не було в системі раніше. В основі взаємодії лежить істотний необхідний зв'язок.

Особливість і якісна відмінність економічної інтеграції від інших форм усупільнення виробництва полягає у формуванні структур, в яких розрізнені і відносно прості в минулому частини стають єдиним цілим, при цьому останнє не втрачає своєї внутрішньої складності. Це - формальне визначення економічної інтеграції.

Економічна інтеграція являє собою безперервно-цілісний процес усупільнення виробничо-технологічної бази на основі переважно технологічної спеціалізації, в результаті чого формується багатогалузевий господарський комплекс. (Нагадаємо, що *усупільнення виробництва* —

об'єктивний процес розвитку суспільного виробництва, який виражається у поглибленні суспільного поділу праці, зростанні комбінування та кооперування виробництва, посиленні взаємозв'язку і взаємозалежності господарських одиниць, злитті розділених процесів виробництва в єдиний суспільний процес). Економічна спільність проглядається в створенні надійних механізмів між- і внутрішньофірмових контрактних відносин на основі співпраці, а не чистої конкуренції, як було раніше. Організаційно-управлінська спільність криється в оптимізації розмірів інтеграційних структур і підвищенні ефективності системи управління. На рівні організацій це проявляється у створенні асоціацій, формуванні фінансово-промислових груп. Процес такої інтеграції приводить до формування цілісних утворень із самостійно функціонуючих організацій кожна з яких сприймає інші організації, і компанії як частини єдиного економічного організму. При цьому особливу цінність являють не тільки ініціатива і вміння бачити незаповнені ніші, але і здатність поєднувати різні економічні структури, налагоджувати чітку, надійну мережу взаємодії між суб'єктами господарювання. Завдяки поєднанню потенціалів різних підприємств, які доповнюють один одного, створюється синергетичний ефект, що спричинює зростання ефективності інтеграційного утворення.

2. Сутність категорії «міжнародна економічна інтеграція»

На міжнародний рівень економічна інтеграція виходить тільки з другої половини ХХ ст. Поява міжнародної економічної інтеграції зумовлена об'єктивними процесами і тенденціями в світовій економіці і міжнародних економічних відносинах. Починаючи з етапу формування світового ринку і системи світового господарства, відбувається процес інтеграції кожної національної економіки в цю систему. Рушійною силою є розвиток продуктивних сил, які виступають як двоєдиний процес. З одного боку, неухильне поглиблення поділу праці між учасниками виробництва, відокремлення різних галузей і цілих функціональних сфер суспільного виробництва, з іншого – настільки ж неухильний розвиток і ускладнення

зв'язків і взаємозалежностей між учасниками, галузями і сферами суспільного виробництва.

Еволюція факторів виробництва сприяла різкому розширенню зовнішньоекономічного співробітництва та взаємозв'язку країн. У процеси виробництва залучалися всі нові природні ресурси, це спрямовувало до поглиблення міжнародного (територіального) поділу праці і зростання взаємозалежності спеціалізованих економік, виникла необхідність у нових підходах до розподілу ресурсів і мобільних факторів виробництва – праці та капіталу.

Головною дійовою особою цих процесів у господарському житті виступає капітал, перш за все, капітал транснаціональний. Нагадаємо, що транснаціоналізація – переміщення капіталу з країн, з його відносною надмірною кількістю, в країни, де він знаходиться в дефіциті, але в надлишку є інші фактори виробництва (праця, земля, корисні копалини), які не можуть бути раціонально використані в відтворювальних процесах через брак капіталу. З метою отримання прибутку він безперервно розширює сферу діяльності, виходячи за межі даного підприємства, району, або національного господарства. Це рівною мірою стосується також індивідуальних грошей і всього сукупного капіталу країни в цілому. Сукупний національний капітал у процесі свого кругообігу виходить за межі країни і вступає у взаємодію з заощадженнями інших країн.

На практиці взаємопроникнення і зрощування національних процесів суспільного відтворення виражається в безперервному розвитку системи кредитних, валютних, торгових, виробничих та інших зв'язків між відповідними національними господарствами. Мережа цих зв'язків з року в рік розростається, стає все складнішою і «густішою». Але її щільність, природно, не може бути однаковою у всіх частинах світового господарства. В одних районах вона слабка і легко «рветься», в інших – згущується і зміцнюється, в третіх – досягає такої щільності, що національні господарства вже не можуть функціонувати незалежно один від одного, а уряди

відповідних країн, при всіх протиріччях, змушені так чи інакше координувати між собою коло господарських заходів, що неухильно розширюється.

Такі райони особливо ущільнених міжнародних економічних і політичних взаємозв'язків стають осередками інтеграційних процесів. Саме тут за сприятливих політичних умов починають складатися регіональні інтеграційні комплекси, тобто групи країн, національні господарства яких за активної допомоги з боку держави все більше інтегруються одна з одною.

У кінці ХХ ст. під впливом НТР та інформаційних технологій взаємозалежність країн набула нової якості, міцну технічну основу і безпрецедентні темпи: економічна інтеграція вийшла на міжнародний рівень.

Таким чином, міжнародна економічна інтеграція – це процес зближення та об'єднання економік різних країн в єдиний господарський комплекс на основі поглиблення стійких взаємозв'язків у виробництві і розподілі праці, взаємодії відтворювальних структур на різних рівнях національних господарств, що зумовлює зближення згідно з міждержавними угодами господарських механізмів і узгоджене регулювання міждержавними органами.

Міжнародна економічна інтеграція – процес зближення та взаємопроникнення національних господарств групи країн, спрямованих на створення єдиного господарського механізму.

3. Розробка проблем міжнародної економічної інтеграції вітчизняними економістами.

У вітчизняній літературі вивчення економічної інтеграції почалося в 50-і рр. ХХ ст. у зв'язку з розглядом процесів європейської інтеграції для характеристики міжнародної кооперації виробництва капіталістичних країн. У міру поглиблення поділу праці соціалістичних країн у межах Ради економічної взаємодопомоги (Міжнародна економічна і політична організація соціалістичних країн, 1949–1991) категорія «економічна

інтеграція» почала використовуватися для позначення розвиненої форми виробничої кооперації також і соціалістичних держав.

Можна виділити три етапи у вивченні вітчизняними дослідниками процесів міжнародної (регіональної) економічної інтеграції.

Перший етап – 1957 – початок 1960-х рр.

Вітчизняна наукова школа інтеграції в цей період розвивалася практично ізольовано від західних теорій і шкіл, здійснювалося первісне нагромадження інформації про Європейське Співтовариство вугілля і сталі, ЄЕС і Європейське Співтовариство з атомної енергії. Значний вплив на дослідження надавали ідеологічні і політичні чинники.

Другий етап – 1960-і рр. – кінець 1980-х рр.

У цей період вітчизняні науковці досліджували причини й ефекти процесу міжнародної економічної інтеграції, а також співвідношення держави і ринку в управлінні інтеграційними процесами. Щодо причин, за якими саме Західна Європа стала регіоном зародження інтеграційних процесів, висловлювали точку зору, що тут найбільшої гостроти досягло протиріччя між потребами розвитку продуктивних сил капіталізму і вузькими межами національних ринків. Особливу увагу дослідників залучали інтеграційні процеси в межах Ради економічної взаємодопомоги (РЕВ), що мали теоретичну і практичну значимість, та інтеграційні процеси країн, що розвиваються, тобто країн Азії, Африки і Латинської Америки.

Інтеграційні процеси, що відбуваються в суспільстві, стали об'єктом активних досліджень у вітчизняній літературі тільки з другої половини 1970-х рр. У цей період існувало безліч думок економістів.

Третій етап – з 1990-х рр. по теперішній час – значно розширив об'єкт і предмет дослідження, бо в умовах глобалізації відбувається трансформація інтеграційних процесів, змінюються мотиви, причини, ефекти інтеграції та її сучасні механізми. У цей період розвиток теорії економічної інтеграції тривав у двох напрямках. У літературі цього періоду збереглися і традиційні підходи до її дослідження, розроблені ще в попередній період,

коли економіка функціонувала в плановому, директивному режимі, і з'явилися нові, що виникли внаслідок кардинальних ринкових змін у нашому господарстві, а також у зв'язку з узагальненням розробок зарубіжних економістів з проблем інтеграції.

Вітчизняна школа міжнародної економічної інтеграції з початку своєї появи наголошувала на змістовну сторону процесу. У ній визначальне місце відводилося вивченню закономірностей міжгалузевого і внутрішньогалузевого поділу праці, процесам міжнародного переплетення факторів виробництва, взаємопроникнення і переплетення національних відтворювальних процесів в цілому. З точки зору вітчизняної школи міжнародної економічної інтеграції, цей процес містить не тільки торгівлю, але і виробництво, розподіл, обмін і споживання, і все це – з урахуванням історичних та національних особливостей інтегруючих країн. При цьому не втрачалися, зрозуміло, і торгово-політичні, й інші суб'єктивні аспекти міжнародних відносин, які, однак, трактувалися як похідні від перших.

На сучасному етапі інтеграція розглядається як складний, багатоаспектний, історичний феномен, який спочатку зароджується в найбільш розвинених з техніко-економічної та соціально-політичної точок зору регіонах світу. В цей процес втягуються все нові країни в міру «дозрівання» їх до необхідних економічних, політичних і правових кондицій.

Більш повне уявлення про економічну інтеграцію дають західні джерела. У зарубіжних друкованих виданнях перші спеціальні дослідження з цієї теми з'явилися ще в 1930-х рр. У наступний період, і особливо в даний час, цей процес найчастіше розглядається крізь призму теорії фірми, економічних інститутів, їх ефективного функціонування.

У 1960 – 90-і рр. у західній економічній теорії чітко позначилися два основні підходи до вивчення інтеграції: **традиційний технологічний і сучасний економічний** (трансакційний).

Прихильники першого підходу пояснюють інтеграцію, виходячи з її технологічних основ, тобто головним у формуваннях інтеграційного типу, на

їхню думку, є технологічна єдність, технологічні умови функціонування виробництва, а саме: економія на масштабі, наявність бар'єрів виходу на ринок та ін. Цей напрямок розробляли такі вчені як: Р. Борк, Р. Блейр, Д. Казерман.

Інший підхід до дослідження сутності аналізованого процесу, що набуває все більш широкого поширення в даний час, пов'язаний з працями Р. Коуза, О. І. Вільямсона, Д. Норта, К. Ерроу та інших представників нового напряму інституційної школи, які розробляють теорію так званої «трансакційної економіки».

Ліберальний і неоліберальний підходи до вивчення інтеграційних процесів підрозділяються на:

- **ринкову школу** (В. Ріпці, Ж. Рюефф, Р. Арон);
- **ринково-інституційну (або неоліберальну) школу** (М. Алле, Б. Баласса, Дж. Вайєр).

У середині 1960-х рр. низка французьких, англійських та італійських економістів (Г. Мюрдаль, А. Маршалл, Ч. Кіндлбергер і ін.) запропонували **структурну концепцію міжнародної економічної інтеграції**. Вони критично поставилися до ідеї повної лібералізації руху товарів і факторів виробництва в інтеграційному об'єднанні, вважаючи, що це може привести до диспропорцій у розміщенні виробництва і нерівності в доходах.

Міжнародна економічна інтеграція розглядалася представниками структуралізму як процес глибоких структурних перетворень в економіці країн, що інтегруються на основі транснаціоналізації. Відповідно до теорії структуралізму, інтеграція має яскраво виражене соціальне забарвлення: вона належить до справи поліпшення сучасного суспільства, забезпечення більшої соціальної рівності, усунення нерівномірності економічного розвитку різних країн і районів, тобто підвищення загального блага.

Неокейнсіанці – Р. Купер, Б. Ф. Массел та ін. – вважали, що для використання вигод міжнародної економічної інтеграції та максимального

збереження національного суверенітету необхідно узгодження внутрішньої і зовнішньої політики країн, що інтегруються.

Це необхідно для досягнення оптимального поєднання двох можливих варіантів розвитку економічної інтеграції: а) об'єднання держав з подальшою втратою ними суверенітету; б) інтеграція з максимальним збереженням національної автономії. Припускаючи, що жоден з цих варіантів не може бути представлений у «чистому» вигляді, вони вважали необхідним їх оптимальне поєднання шляхом узгодження внутрішньої і зовнішньої господарської політики країн, що інтегруються.

Дирижизм – це різновид неокейнсіанського напрямку економічної теорії. Я. Тінберген, Р. Санвальд, І. Штолер заперечували вирішальну роль ринкового механізму в інтеграційних процесах. Представниками дирижизму пропонувалася жорстка координація економічної і соціальної політики, її наднаціональна централізація.

У межах цієї школи Я. Тінберген вперше висунув ідею **позитивної і негативної економічної інтеграції**. Негативна інтеграція передбачає просто усунення бар'єрів на шляху товарів і факторів виробництва. Позитивна інтеграція – це прийняття законів і створення інститутів, які ще більше збільшують мобільність товарів, послуг і факторів виробництва.

Важливе місце в теоріях інтеграції займають **теорії функціоналізму**. Основоположником функціоналізму був англійський соціолог Д. Мітрані, який, в свою чергу, спирався на методологічні ідеї німецького політолога П. Райнша й англійського соціолога Л. Вульфа. Представники функціоналізму розглядають міжнародну економічну інтеграцію як процес поступового переходу від традиційної системи міждержавного співробітництва в регіоні до формування наднаціональних структур і передання владних повноважень суверенних держав цим структурам.

Поява неофункціоналізму була пов'язана з періодом так званого «євроентузіазму» в 1960–1970-х рр., коли неминучість подальшої інтеграції держав - учасників ЄЕС уявлялася все більш очевидною.

Тема 2. Міжнародна економічна інтеграція як форма взаємодії господарюючих суб'єктів

1. Основні напрями міжнародної економічної інтеграції на мікро-, мезо- та макрорівні.
2. Мікрорівень: екстернальна та інтернальна інтеграція. Стратегії інтеграції підприємств: вертикальна, горизонтальна, діагональна та змішана інтеграція. Стратегічні альянси, злиття та поглинання фірм, спільні підприємства, ТНК, об'єднання підприємств.
3. Мезорівень: транскордонні регіони, міжрегіональні економічні зони, міжнародні кластери.
4. Макрорівень: зона вільної торгівлі, митний союз, спільний ринок, економічний союз, політичний союз.

1. Основні напрями міжнародної економічної інтеграції на мікро-, мезо- та макрорівні

Інтеграція на **мікрорівні** відбувається через економічну взаємодію окремих господарюючих суб'єктів (індивідів, фірм, установ тощо) у формі здійснення спільних проєктів, науково-пошукових робіт, створення спільних підприємств, транснаціональних корпорацій тощо.

Міжнародне економічне співробітництво окремих регіонів держав, що веде до їх зближення, створення прикордонних зон, міжрегіональних об'єднань, утворює **мезорегіональний** рівень інтеграції.

На **макрорівні** інтеграція відбувається у формі міждержавного економічного співробітництва, підписання угод, союзів, створення інтеграційних угруповань країн.

Економічне співробітництво, розширення, злиття міжнародних об'єднань і організацій відбувається **на мегарівні**. Зазначені рівні тісно переплітаються, взаємодіють і взаємодоповнюють один одного.

2. Мікрорівень: екстернальна та інтернальна інтеграція. Стратегії інтеграції підприємств: вертикальна, горизонтальна, діагональна та

змішана інтеграція. Стратегічні альянси, злиття та поглинання фірм, спільні підприємства, ТНК, об'єднання підприємств.

На мікрорівні економічна інтеграція здійснюється через взаємодію капіталу окремих господарюючих суб'єктів (підприємств, фірм) сусідніх країн шляхом формування системи економічних угод між ними, створення філіалів за кордоном і т. ін. Також на мікрорівні міжнародна економічна інтеграція виступає у формі спільного здійснення геологорозвідувальних та пошукових робіт, спільного будівництва господарських об'єктів, спільного виконання проєктно-конструкторських робіт, створення спільних підприємств, спеціалізації та кооперації виробництва, прямих зв'язків тощо. Ці форми не завжди існують в "чистому" вигляді. На практиці найбільш часто фірми створюють спільні виробництва, де тісно поєднуються наукова, виробнича і торгово-збутова діяльність.

В економічній літературі розрізняють екстернальну та інтернальну інтеграцію. **Екстернальна інтеграція** являє собою розширення міжнародної діяльності фірми через використання конкурентних переваг своїх партнерів на зарубіжних ринках. **Інтернальна інтеграція** являє собою організацію фірмою власних закордонних філіалів або дочірніх компаній і набуття нею контролю над вже діючими зарубіжними фірмами. Екстерналізація та інтерналізація як шляхи інтеграції на мікрорівні найбільш активно застосовуються транснаціональними корпораціями (ТНК).

Різноманітність економічних умов діяльності підприємств зумовлює існування різних типів інтеграції — вертикальної, горизонтальної, діагональної або змішаної.

Міжнародний стратегічний альянс (МСА) є відносно тривалою за часом міжорганізаційною угодою зі співробітництва, яка передбачає спільне використання ресурсів і / або структур управління двох або більше самостійних організацій, розташованих в двох або більше країнах, для спільного виконання завдань, пов'язаних з корпоративною місією кожної з них.

У широкому сенсі до МСА належать функціональні угоди (наприклад, щодо спільних науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, розвитку виробництва, вдосконалення продукції, консорціуми та ін.), угоди про участь в активах як зі створенням нової організації (наприклад, спільні підприємства), так і без утворення нової організації (взаємний обмін акціями, придбання невеликої частки участі). Таким чином, МСА є функціональними структурами, заснованими на формальному або неформальному договорі.

Організації-засновники здійснюють спільне управління і контроль за спільною діяльністю.

Міжнародний стратегічний альянс відрізняє:

- походження партнерів, принаймні, з двох різних країн;
- стратегічна значущість для кожного партнера.

Незалежно від форми і структури всім альянсам притаманна певна інтеграція між партнерами меншою мірою, ніж при поглинанні або злитті, але більшою, ніж при простих відносинах купівлі-продажу. Саме на цій стороні альянсів акцентує увагу М. Портер, визначаючи їх як «довгострокові угоди між фірмами, що йдуть далі звичайних торговельних операцій, але не доводять справу до злиття фірм».

Стратегічні альянси часто можуть виникати у формі **об'єднань підприємств**.

Об'єднання підприємств, якщо вони включають підприємства різних держав, також є проявом міжнародної економічної інтеграції на мікрорівні.

Об'єднанням підприємств є господарська організація, утворена у складі двох або більше підприємств з метою координації їх виробничої, наукової та іншої діяльності для вирішення спільних економічних та соціальних завдань (асоціація, корпорація, консорціум, концерн).

Одним із проявів міжнародного стратегічного альянсу може бути створення компаніями, що інтегруються, спільного підприємства.

Спільні підприємства — підприємства, які базуються на спільному капіталі суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, на спільному управлінні та розподілі результатів і ризиків.

ТНК є формою міжнародної економічної інтеграції на макрорівні.

Комісія з транснаціональних корпорацій ООН розробила комплексний варіант і визначила, що ТНК – це компанія:

1. Включає одиниці двох або більше країн, незалежно від юридичної форми і поля діяльності;

2. оперує в межах системи прийняття рішень, що дозволяють проводити узгоджену політику і здійснювати загальну стратегію через один керівний центр або більше;

3. окремі одиниці якої зв'язані за допомогою власності або будь-яким іншим чином так, що одна з них (або більше) можуть мати значний вплив на діяльність інших, зокрема, ділити знання, ресурси і відповідальність з іншими.

Існують і інші визначення ТНК, наприклад: ТНК являє собою сукупність об'єднаних однією економічною метою різних самостійних організацій, що знаходяться в різних країнах і керованих з єдиного центру.

3. Мезорівень: транскордонні регіони, міжрегіональні економічні зони, міжнародні кластери.

В окремих випадках для відродження історико-культурних традицій і поліпшення соціально-економічного положення необхідне об'єднання зусиль декількох регіонів. Особливо актуальним це є для прикордонних областей, що пов'язано з появою транскордонних регіонів – регіональних утворень, які формуються в межах адміністративно-територіальних одиниць двох і більше країн на основі реалізації спільних програм та угод, підписаних на рівні місцевих органів влади. До цього типу територіальних об'єднань належать єврорегіони, які вперше з'явилися в Західній Європі, а зараз організуються й в Україні.

Єврорегіони формуються в межах суміжних одиниць адміністративно-територіального поділу двох і більше країн на основі реалізації спільних програм і угод, підписаних на рівні органів місцевого самоврядування. Сьогодні це одна з найпоширеніших форм розвитку транскордонного співробітництва.

Міжнародний кластер – це форма міжнародного економічного співробітництва, об'єднання групи незалежних господарюючих суб'єктів

(малих, середніх і великих підприємств різної форми власності та інституційного супроводу), зосереджених на території двох або більше країн, які діють з метою створення спільного конкурентоспроможного продукту шляхом інтенсивної взаємодії, спільного використання ресурсів, обміну знаннями та досвідом, передачі технологій та поширення інформації серед учасників кластера, що у врешті-решт сприятиме підвищенню рівня міжнародної конкурентоспроможності країн-учасниць та їхньому соціально-економічному розвитку.

4. Макрорівень: зона вільної торгівлі, митний союз, спільний ринок, економічний союз, політичний союз.

Початковою стадією інтеграційного процесу є лібералізація торговельних відносин між окремими країнами. Усуваючи бар'єри на торгівлю певною групою товарів і послуг, такі країни спрощують доступ зарубіжних партнерів на внутрішній ринок і утворюють **зону преференційної торгівлі**

Зона вільної торгівлі утворюється при підписанні угоди між країнами про усунення тарифних і кількісних обмежень у взаємній торгівлі товарами та послугами. При цьому кожна з країн-учасниць зберігає право на власне регулювання торгівлі з третіми країнами. У зв'язку з цим, митниці усередині зони залишаються з метою уникнення нечесної торгівлі.

Наступним етапом міжнародної економічної інтеграції є створення **митного союзу**. У цьому випадку країни-члени, окрім ліквідації митних

бар'єрів у взаємній торгівлі, запроваджують єдині митні тарифи щодо третіх країн. Тобто країни митного союзу проводять спільну торговельну політику відносно країн, котрі не є його членами. Після встановлення спільного зовнішнього тарифу країни повинні досягти згоди щодо фітосанітарних норм, добровільних обмежень експорту, адміністративних перепон на шляху торгівлі тощо.

При усуненні обмежень на вільний рух не тільки товарів, а й основних факторів виробництва – робочої сили і капіталу, країни митного союзу утворюють **спільний ринок**.

Наступним етапом міжнародної економічної інтеграції є створення **економічного союзу**, що передбачає не лише існування спільного ринку, а й координацію деяких видів економічної політики (монетарної, фіскальної, транспортної, промислової та ін.), і, відповідно, уніфікацію законодавства у валютній, грошовій і бюджетній сферах.

Політичний союз – це таке інтеграційне об'єднання, в якому переважна частина функцій національного уряду в галузі внутрішньої та зовнішньої політики передається наддержавним органам. Така інтеграція означала б створення міжнародної конфедерації і втрату суверенності окремими державами. В сучасних умовах такі інтеграційні об'єднання відсутні.

Тема 3. Економічний аналіз наслідків для міжнародного бізнесу вступу країн у торговельно-економічні союзи

1. Теорія ефектів митних союзів.
 2. Динамічні ефекти від приєднання країн до торговельно-економічних груп.
 3. Вплив інтеграційних процесів на економічне зростання.
- 1. Теорія ефектів митних союзів.**

Створення будь-якої торговельно-економічної групи, навіть в простішій формі, неминуче надає певним чином впливати на параметри економічного розвитку країн, що вступили в неї.

Найбільший внесок в теорію економічного аналізу створення інтеграційного угруповання (на прикладі митного союзу) зробили канадські вчені Джейкоб Вайнер і Джордж Мід.

Головною ознакою виникнення митного союзу є усунення митних зборів у взаємній торгівлі країн-членів.

У результаті утворення митного союзу і скасування імпорتنих мит у взаємній торгівлі країн-учасниць об'єднання і створення загальної митної території простежується два варіанти наслідків для економіки кожної з них:

- статичні ефекти – наслідки, які виникають в перші ж роки, безпосередньо при вступі будь-якої країни до митного союзу;
- динамічні ефекти – різноманітні, розмножувальні, поступово накопичувальні зміни в економіці країн-учасниць, практичну оцінку результатів яких здійснити непросто.

Статичні ефекти участі в митному союзі зводяться до двох видів: «створення торгівлі» (потокостворюючий ефект) і «відхилення торгівлі» (потоківідвертаючий ефект).

Ефект «створення торгівлі» означає переключення внаслідок приєднання країни до інтеграційного угруповання, її попиту і відповідно споживання від національного виробника з більш високими витратами до виробника з країни-партнера з менш високими витратами.

Ефект «відхилення торгівлі» означає викликане вступом в торгово-економічний союз переключення попиту і відповідно споживання від виробника за межами союзу, що має більш низькі витрати, до виробника, що має більш високі витрати, але є членом союзу, тобто зростає взаємна торгівля країн-учасниць інтеграції при одночасному скороченні питомої ваги третіх держав як партнерів у зовнішній торгівлі.

2. Динамічні ефекти від приєднання країн до торговельно-економічних груп

У числі динамічних ефектів інтеграції, які проявляються, коли інтеграція набирає силу, необхідно відзначити зростаючу конкуренцію між виробниками з різних країн, яка стримує зростання цін, приводить до поліпшення якості товарів, стимулює створення нових технологій тощо. В результаті інтеграції країни-учасниці починають використовувати переваги економії масштабу, що дозволяє збільшувати обсяги виробництва та скорочувати витрати. Інтеграція зазвичай веде до припливу іноземних інвестицій, оскільки корпорації з країн, що не увійшли до об'єднання, прагнуть зберегти за собою певний сегмент закритого загальним митним бар'єром ринку через створення підприємств всередині інтегрованих країн.

Разом з тим не можна не враховувати і проблем, які можуть виникнути в процесі інтеграційної взаємодії, а саме:

- при певному збігу обставин може початися відтік ресурсів з країни. Ці ресурси будуть перерозподілятися на користь сильніших в економічному відношенні членів союзу або (з метою зниження транспортних витрат) у напрямі до географічного центру союзу;
- в низці випадків може виникнути ефект втрат від збільшення масштабів виробництва, пов'язаний з формуванням надто великих компаній, що стають в силу надмірної бюрократизації та інших факторів неефективними;
- при відомих обставинах витрати функціонування союзу можуть зрости.

3. Влив інтеграційних процесів на економічне зростання

Перше систематизоване, хоча і описове, наукове дослідження ефектів, що надаються економічною інтеграцією на випуск, було проведено Б. Балашші під назвою «динамічні ефекти інтеграції». За Балашші, ці динамічні ефекти є наслідком внутрішньої і зовнішньої економії від масштабу, більш швидкого технологічного прогресу, зростання конкуренції, зниження

невизначеності, створення сприятливого клімату для економічної діяльності та зниження вартості капіталу, за рахунок інтеграції фінансових ринків. Відродження теорії зростання в 80-х роках привело до більш формального перегляду впливу інтеграції на зростання. Дослідники розрізняють постійні ефекти зростання (permanent growth effects), які викликають зміни рівноважного темпу зростання, що приводить до переходу економіки на більш високий рівень, та тимчасові (або рівневі) ефекти зростання (temporary growth effects), які породжують лише тимчасову висхідну динаміку зростання, тобто після перехідного (стрибоподібного) періоду показники зростання повертаються до свого рівноважного рівня.

Тема 4. Інтеграційні процеси у Західній Європі та їх вплив на міжнародний бізнес

1. Етапи західноєвропейської інтеграції.
2. Основні етапи формування митного союзу в межах ЄС.
3. Єдиний митний тариф як інструмент торгівельної політики ЄС з третіми країнами.
4. Інституційна система і фінансові ресурси ЄС.
5. Загальна сільськогосподарська політика ЄС (питання винесене на самостійну роботу студента).
6. Проблеми розширення ЄС і його подальшого розвитку (питання винесене на самостійну роботу студента).
7. Інтеграційні угруповання в Європі (питання винесене на самостійну роботу студента)).
8. Вплив на міжнародний бізнес України статусу асоційованого члена ЄС (питання винесене на самостійну роботу студента).

1. Етапи західноєвропейської інтеграції.

Європейська інтеграція є прикладом інтеграції, яка має кілька аспектів: економічний, політичний, військовий. Вона активно розвивається з початку 50-х років. Її початок поклала реалізація плану Маршалла. У квітні 1948 р.

створено Організацію європейського економічного співробітництва (ОЄЕС), яка у вересні 1950 р. була доповнена Європейським платіжним союзом (ЄПС), який у 1961 р. замінила Організація економічного співробітництва і розвитку (ОЄСР).

Перехід від простого міжнародного європейського співробітництва до справжнього наднаціонального співтовариства розпочався 9 травня 1950 р., коли Роберт Шуман виступив з ініціативою, оприлюднивши план розроблений Жаном Монне, зі створення галузевого об'єднання шести країн (ФРН, Франція, Італія та країни Бенілюксу (Бельгія, Нідерланди, Люксембург) – Європейського об'єднання вугілля та сталі (ЄОВС), яке почало функціонувати у серпні 1952 р.

25 березня 1957 р. у Римі ФРН, Франція, Італія та країни Бенілюксу уклали Угоду про створення Європейського співтовариства з атомної енергії (Євроатом) та Європейського економічного співтовариства. Перша організація мала на меті створення спільного ринку сировини та обладнання для атомної енергетики, об'єднання зусиль у галузі ядерних досліджень. Мета ЄЕС – сприяти розвитку національних економік і захищати Європу від засилля американського капіталу.

Угоди почали набувати чинності з весни 1958 р.

Велика Британія не спромоглася очолити інтеграційні процеси в Європі. Тому вона зробила спробу протиставити цьому власне об'єднання. У червні 1959 р. у Стокгольмі на нараді Великої Британії, Австрії, Данії, Норвегії, Португалії, Швейцарії та Швеції було ухвалено рішення про створення Європейської асоціації вільної торгівлі (ЄАВТ). 4 січня 1960 р. було укладено договір про створення ЄАВТ, щоправда ця організація не була ефективною.

У 1973 р. Велика Британія, Данія та Ірландія стали членами ЄЕС, у 1981 р. членом ЄЕС стала Греція.

Початком європейського політичного співробітництва можна вважати зустріч на вищому рівні країн-членів ЄЕС в Гаазі у грудні 1969 р. У лютому

1986 р. Єдиний європейський акт юридично закріпив функції європейського політичного співробітництва в межах Європейського співтовариства.

У 1987 р. члени ЄЕС ввели у дію «Єдиний європейський акт», за яким ліквідували існуючі перешкоди в економічному співробітництві, створили єдину податкову систему, скасували відмінності у своїх законодавствах.

11 грудня 1991 р. керівники держав та урядів дванадцяти країн-членів ЄЕС зібралися у місті Маастріхт (Голандія). Було укладено **Маастрихтську** угоду, що відкрила нову фазу у поглибленні економічної та політичної інтеграції. Підписана вона була 7 лютого 1992 р .

Текст **Маастрихтської** угоди складається з двохсот сторінок чималого формату, до яких додано дев'яносто сторінок протоколу та Висновковий акт з тридцяти декларацій.

Відповідно до них, ЄЕС було трансформовано у Європейський Союз (ЄС), який являв собою єдиний економічний простір без внутрішніх кордонів, в якому будуть забезпечені свобода пересування капіталів, товарів та послуг, а потім і громадян, а також спільна політика в галузі промислового виробництва, сільського господарства й транспорту, охорони навколишнього середовища, у сфері досліджень, енергетики, соціальної політики, у зовнішній політиці та галузі безпеки, юстиції та внутрішніх справ. Основні напрями політики визначаються Європейською радою.

Виконання усіх цих угод передбачає розширення прерогатив головних інститутів Європейського Союзу.

Передбачалося, що формування політичного та воєнного союзу буде тривати протягом щонайменше двох десятиріч та не виключає створення єдиного уряду.

Крім того, країни ЄЕС у травні 1992 р. уклали угоду з Європейською асоціацією вільної торгівлі (ЄАВТ) про утворення Європейського економічного простору (ЄЕП). Функціонувати він почав лише з 1994 року. ЄЕП (або **Європéйська економічна зóна (ЄЕЗ)**) – це зона вільного руху товарів, послуг, капіталів і робочої сили, що включає в себе країни

Європейського Союзу і країни Європейської асоціації вільної торгівлі (ЄАВТ), крім Швейцарії.

З 1 січня 1993 р. розпочалося функціонування єдиного ринку. Тут вільно пересуваються капітали, товари, послуги і робоча сила. Таким чином, країни ЄАВТ, що входять до ЄЗ, мають режим вільної торгівлі з Європейським Союзом. Це дозволяє країнам – учасникам ЄАВТ брати участь в єдиному європейському ринку без вступу до ЄС (Ісландія, Норвегія та Ліхтенштейн).

Тоді ж, в 1993 році, набув чинності договір про Європейський Союз (ЄС), на основі якого у 1999 р. завершилося створення єдиного валютного простору – замість національних валют введено єдину «європейську валютну одиницю» – «євро».

2. Основні етапи формування митного союзу в межах ЄС

Відповідно до Римського (1957 р.) договору (договір про заснування Європейської економічної спільноти і Договір про заснування Європейської спільноти з атомної енергії.), країни-учасниці взяли на себе дві групи зобов'язань:

- заборона тарифів, квот, кількісних обмежень між державами-учасниками;

- застосування єдиного зовнішнього тарифу на товари та послуги, що надходять із третіх країн.

Зрозуміло, що ці заходи слід було проводити поступово, постійно узгоджуючи при цьому спільні позиції країн-учасниць.

Стаття 23 Договору про ЄЕС чітко встановлювала, що основою спільноти є митний союз, дія якого поширюється на всю торгівлю товарами й передбачає відмову держав-членів від мита на імпорт та експорт. Також статтями 13 і 14 цього документа визначалося, що митні платежі мають характер еквівалентної дії і повинні бути скасовані в період з 1 січня 1958 р.

до 31 грудня 1969 р. (створення митного союзу було завершено на 18 місяців раніше встановленого строку).

У цей період було проведено кілька етапів зниження митних платежів аж до повної їх ліквідації, і хоча 1 липня 1958 року відбулося їх повне усунення, залишалися значні перешкоди щодо деяких зборів, які можна було б прирівняти до мита та деяких кількісних обмежень. Цей період був не дуже легким для країн-учасниць, адже будь-яка взаємна поступка, досягнута під час переговорів, приводила до ускладнення діяльності, а інколи й до банкрутства деяких компаній.

Другий етап становлення Митного союзу тривав доволі довго, аж до 1993 року, а основний тягар щодо гармонізації митного законодавства взяла на себе Європейська Комісія. Цей етап визначається як «війна з формальностями на виснаження». Головна особливість цього періоду полягала у тому, що завершення побудови Митного союзу відбувалося разом з формуванням спільного ринку, а відтак основні документи того періоду – Єдиний Європейський Акт (1987 р.) і **Маастрихтський** договір (1992 р.) – максимально сприяли завершенню складного і досить суперечливого процесу побудови найбільшої у світі митної спільноти.

На сучасному етапі засадами розвитку Митного союзу ЄС стала низка стратегій.

3. Єдиний митний тариф як інструмент торгівельної політики ЄС із третіми країнами

У праві ЄС третьою країною визнається будь-яка країна, яка не є державою-членом ЄС.

При цьому аналіз різних наукових джерел дає можливість запропонувати таку класифікацію третіх країн залежно від їх міжнародного статусу у відносинах з ЄС: 1) держави, які мають стратегічно важливе значення в міжнародному глобальному просторі, однак не є членами ЄС та

не претендують на таке членство (США, Російська Федерація, деякі азіатські країни); 2) держави, які не є членами ЄС, але претендують на нього та мають реальну можливість у найближчий час отримати статус держави-члена ЄС; 3) держави, які беруть участь в ЄС на рівні асоціації; 4) держави, які не можуть претендувати на членство в ЄС в найближчій перспективі.

Найважливішим інструментом тарифного регулювання в ЄС є Єдиний митний тариф (ЄМТ). Його введення було неодмінною умовою формування митного союзу. Єдиний митний тариф належить до основних ознак розвитку європейської інтеграції. Він розповсюджується на всі товари, що ввозяться на територію ЄС, і базується на принципі режиму найбільшого сприяння.

На основі Спільного митного тарифу ЄС встановив єдину систему митного оподаткування щодо товарів з третіх країн. Така єдина система дозволяє будь-якому товару, незалежно від країни його походження, країни відвантаження і країни призначення всередині ЄС, пройшовши процедуру митного оформлення на зовнішньому митному кордоні ЄС, вільно, без будь-яких перешкод **звертатися** всередині території ЄС.

4. Інституційна система і фінансові ресурси ЄС

Інституції Європейського Союзу утворювалися й удосконалювалися з перспективою дедалі тіснішого об'єднання країн Європи та проведення ними єдиної інтеграційної політики.

Розглянемо детальніше роль та функціональне призначення основних інституцій ЄС (рис. 1), які мають безпосередню причетність до формування єдиної фінансової політики Союзу.

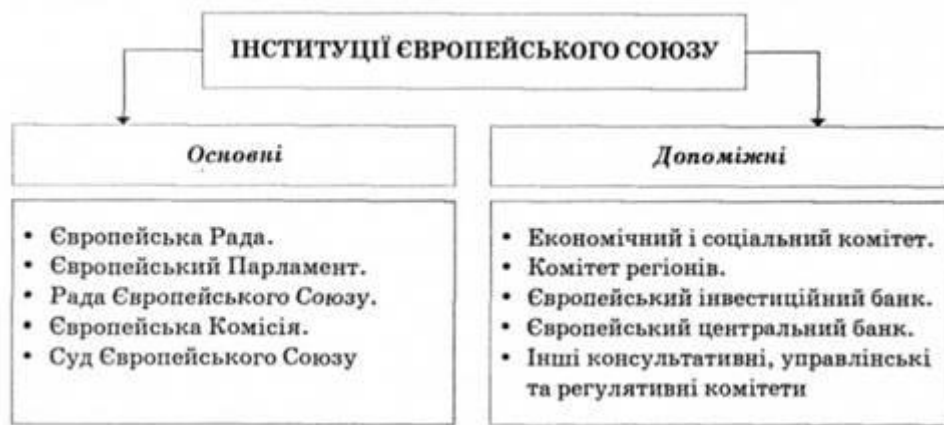

Рис.1. Інституції ЄС

Тема 5. Інтеграційні процеси у Центрально-Східній Європі

1. Інтеграційні угруповання Центрально-Східної Європи.
2. Перспективи приєднання країн Центральної і Східної Європи до ЄС.
3. СНД, ГУАМ, Організації Чорноморського економічного співробітництва як інтеграційні утворення, до складу яких входить частина країн ЦСЄ.

1. Інтеграційні угруповання Центрально-Східної Європи

Для початку слід зазначити складність визначення терміну Центрально-Східна Європа. Адже в літературі зустрічаються багато термінів «Центральна Європа», «Східна Європа», «Центрально-Східна Європа», «Центральна та Східна Європа», «Центральний Схід Європи» і так далі. Часто Центрально-Східну Європу визначають так: загальний термін для групи країн у Центральній Європі, Південно-Східній Європі та Східній Європі, зазвичай означає колишні комуністичні держави у Європі. Цей термін використовують після колапсу Залізної завіси у 1989–90 роках

- Естонія — член Європейського Союзу та НАТО.
- Латвія — член Європейського Союзу та НАТО.
- Литва — член Європейського Союзу та НАТО.
- Німеччина (Східна частина) — член Європейського Союзу та НАТО.

- Чехія — член Європейського Союзу та НАТО.
- Словаччина — член Європейського Союзу та НАТО.
- Угорщина — член Європейського Союзу та НАТО.
- Польща — член Європейського Союзу та НАТО.
- Румунія — член Європейського Союзу та НАТО.
- Болгарія — член Європейського Союзу та НАТО.
- Словенія — член Європейського Союзу та НАТО.
- Хорватія — член Європейського Союзу та НАТО.
- Албанія — член НАТО.
- Чорногорія — член НАТО.
- Боснія і Герцеговина.
- Македонія.
- Сербія.
- Косово — автономний край, частково визнана держава на Балканах, чию незалежність визнали 110 держав.
- Білорусь.
- Молдова.
- Україна.

Однак, цей перелік значно різниться в джерелах. Низка фахівців визначає Центрально-Східну Європу як колишні соціалістичні держави Східної Європи, що не входять в СНД.

Ми будемо дотримуватись більш широкої точки зору.

У зовнішньополітичному плані ситуація в регіоні характеризується відсутністю ефективних механізмів регіонального політичного та економічного співробітництва. Практично всі країни ЦСЄ, що вже є членами Ради Європи, ЄС та НАТО, часом вступали в конкуренцію. Після закінчення холодної війни тут виникали різні субрегіональні організації, стала більш інтенсивною двостороння взаємодія між окремими державами.

Країни ЦСЄ є учасницями Центрально-європейської ініціативи, ОЧЕС, Співробітництва карпатських регіонів. Болгарія проявляє ініціативу щодо налагодження регулярного діалогу держав Південно-Східної Європи. Власну політику субрегіонального співробітництва проводить Румунія, яка вибудувала в 90-ті роки ХХ ст. складну систему «трикутників» – взаємодоповнюючих тристоронніх пактів співробітництва (з Польщею та Україною, Болгарією та Туреччиною, Молдовою і Україною, Угорщиною та Австрією, Болгарією і Грецією). Тим не менш, участь в різних формах субрегіонального співробітництва найчастіше розглядалася країнами ЦСЄ або як тимчасовий варіант регулювання відносин з сусідніми державами на період до вступу в ЄС, або – в разі реалізації менш сприятливого сценарію – як запасний, хоч і не оптимальний варіант зовнішньополітичної стратегії. Прикладом інтенсивної, але в підсумку малоефективної субрегіональної взаємодії, що охоплювала відповідно з початковими планами сфери економіки, зовнішньої політики та політики безпеки, є взаємодія країн Вишеградської групи.

Головною метою створення Вишеградського об'єднання країнами Центральної Європи 15 лютого 1991 року (Вишеград – назва угорського міста, де відбулося його заснування) було об'єднання зусиль тоді ще трьох країн – Польщі, Угорщини та Чехословаччини для виходу зі сфери впливу СРСР, як протистояння можливим спробам реставрації попередніх політичних режимів.

Важливо підкреслити, що Вишеградське об'єднання не створювалося як альтернатива європейській інтеграції – і це завжди підкреслювалося лідерами спочатку трьох, а з 1993 року вже офіційними представниками чотирьох країн Вишеградського блоку (розділ Чехословаччини на Чехію та Словаччину).

Історію розвитку діяльності міжнародного регіонального об'єднання країн Центральної Європи –Вишеградської четвірки можна розділити на два чітко визначених періоди. Перший період – від часу утворення 1991 року до

2004 року – як формування Вишеградського об'єднання з 15 лютого 1991 року до приєднання Республіки Польща, Угорської, Чеської та Словацької Республік до Європейського Союзу та включно до НАТО. **Другий період** – з 2004 р. і на широку перспективу сьогоденного майбутнього, коли співпраця чотирьох країн Вишеградської групи відбувається вже в складі Європейського Союзу.

2. Перспективи приєднання країн Центральної і Східної Європи до ЄС

Головним економічним мотивом вступу країн ЦСЄ в Європейський Союз стало їх прагнення використовувати переваги європейської інтеграції для модернізації та прискорення зростання економіки, а в підсумку – для подолання відставання від країн Західної Європи за рівнем доходів і якістю життя. Членство в Євросоюзі створює рамкові умови для наздоганяючого розвитку щодо бідних країн ЦСЄ за трьома напрямками: **інституційна адаптація, економічна інтеграція, політика згуртування.**

У 1990-х - початку 2000-х років країни ЦСЄ здійснили кардинальні суспільно-економічні реформи, реалізувавши практично в чистому вигляді модель трансформації «через перейняття інститутів ринку і демократії», існуючих в розвинених країнах Заходу (в даному випадку в Європейському Союзі). ЄС розробив чітку стратегію втягування країн ЦСЄ в сферу свого впливу: надав їм на самих ранніх етапах трансформаційних реформ фінансову допомогу через спеціально створені фонди (PHARE, ISPA, SAPARD); підключив країни до діяльності Європейського банку реконструкції і розвитку; поступово відкривав ринок для товарів з країн ЦСЄ (введення спеціального преференційного режиму, підписання асиметричних угод про асоціацію; встановив в 1993 р. на засіданні Європейської ради в Копенгагені політичні, економічні та юридичні умови, яким повинні задовольняти країни, бажаючи приєднатися до інтеграційного угруповання.

Ці умови, що отримали назву «Копенгагенські критерії», вимагали наявності в країнах: стабільних інститутів, які гарантують демократію, верховенство закону, дотримання прав людини, повагу і захист меншин; функціонуючої ринкової економіки, а також здатності протистояти з конкурентному тиску і ринковим силам в межах союзу; здатності взяти на себе всі зобов'язання, пов'язані з членством в ЄС, включаючи підтримку мети політичного, економічного і валютного союзу.

Відповідність цим вимогам передбачало виконання додаткової умови, формально не прописаної в Копенгагенських критеріях, – імплементацію сукупності напрацьованих за всю історію європейської інтеграції правових норм, зафіксованих у договорах ЄС і рішеннях Суду Європейського союзу, міжнародних угодах і регламентах органів ЄС.

В результаті, усі країни ЦСЄ, що поповнили ЄС, можна поділити на : вісім країн першої хвилі вступу, які приєдналися до ЄС 1 травня 2004 року (Естонія, Латвія, Литва, Чеська Республіка, Словаччина, Польща, Угорщина та Словенія), дві країни другої хвилі вступу, які приєдналися 1 січня 2007 року (Румунія та Болгарія) і країна третьої хвилі вступу, яка приєдналася 1 липня 2013 року (Хорватія).

3. Основні напрями співробітництва країн СНД, ГУАМ, Організації Чорноморського економічного співробітництва

Ці інтеграційні структури ми розглядаємо в цій темі, оскільки до них входять частина країн Центрально-Східної Європи.

Після розпаду в 1991 р. СРСР на його території з числа колишніх радянських республік утворилася нова спільнота — **Співдружність Незалежних Держав (СНД)**. До цього інтеграційного об'єднання увійшли Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Грузія, Казахстан, Киргизстан, Молдова, Росія, Таджикистан, Туркменія, Узбекистан, Україна. Україна має особливий статус в СНД, який закріплений за нею як асоційованого членства цієї Співдружності з квітня 1994 р. Він дає можливість Україні

брати участь лише у тих спільних заходах, у яких вона зацікавлена і які не суперечать її національним інтересам та чинному законодавству. Тим самим створюються умови для поєднання різноманітних форм дво- та багатостороннього співробітництва, більш повного урахування позицій сторін у відповідних спільних заходах. Що ж стосується країн Прибалтики, то вони рішуче відмежувалися від колишньої метрополії і взяли курс на взаємне співробітництво і поступову інтеграцію в ЄС, що завершилося у 2004 р. їх успішним вступом у це економічне співтовариство.

Серед найсуттєвіших проблем, що постали перед країнами СНД, були й питання їх економічної взаємодії, розвитку господарських зв'язків, які встановилися між ними в колишньому єдиному народногосподарському комплексі. Ці країни зіткнулися з досить суперечливими процесами і тенденціями, які спонукали їх до прийняття рішень, що не завжди відзначалися достатньою логічністю і обґрунтованістю. **В усіх цих державах було і залишається велике бажання збудувати власні, незалежні від Росії, національні господарські системи.** Водночас переважна більшість цих країн залишається економічно прив'язаними до Росії як джерела найважливіших ресурсів та ринку збуту своїх товарів. **Це спричинило необхідність пошуку шляхів розвитку переважно двосторонніх економічних відносин з Росією.**

Аналізуючи стартові умови співробітництва країн СНД, необхідно відзначити, що вони були дуже привабливими. Але, як показали реалії історичного розвитку СНД, такі передумови інтеграції можуть мати не лише позитивні сторони, але й негативні. Така ситуація має місце, як правило, тоді, коли економіка підпорядковується політиці.

У 1993 р. країни СНД підписали угоду про створення економічного союзу, який передбачав вільний рух товарів, послуг, капіталів, робочої сили, а також узгодження валютної і податкової політики, підтримку виробничого співробітництва та сприяння інвестуванню між країнами. Але реально з цієї мети було досягнуто дуже мало. **До 2011 року в СНД**

діяла угода про Зону вільної торгівлі (ЗВТ) від 15 квітня 1994 року, яка була підписана главами 11 держав СНД: Азербайджаном, Вірменією, Білоруссю, Грузією, Казахстаном, Киргизією, Молдовою, Росією, Таджикистаном, Узбекистаном і Україною. ЗВТ, формування якої передбачало безмитну торгівлю, скасування тарифних і нетарифних обмежень у взаємній торгівлі, повинна була стати першим етапом у створенні єдиного економічного простору СНД.

Однак країнам не вдалося узгодити спільний перелік винятків з режиму вільної торгівлі, передбачений угодою. **Режим вільної торгівлі в повному масштабі на території СНД введений так і не був.** У 2009 році була утворена робоча група експертів держав-учасниць СНД щодо проєкту нового Договору про зону вільної торгівлі. За три роки роботи групи було проведено 14 раундів переговорів, зокрема, і за проєктом Договору про ЗВТ, запропонованого російською стороною в 2010 році.

18 жовтня 2011 року в Санкт-Петербурзі на засіданні Ради глав урядів країн СНД вісім держав Співдружності – Росія, Україна, Білорусія, Казахстан, Вірменія, Киргизія, Молдавія і Таджикистан – підписали **Договір про зону вільної торгівлі.**

Цей документ замінив Угоду про ЗВТ від 15 квітня 1994 року і більш ста угод і домовленостей, що раніше діяли.

У результаті російсько-українського конфлікту на 11-му Київському безпековому форумі Президент України Петро Порошенко виступив з пропозицією про офіційний вихід країни із статутних органів СНД, а також про припинення дії окремих положень «Договору про дружбу, співпрацю і партнерство між Російською Федерацією і Україною». 16 грудня 2015 року президент РФ Володимир Путін підписав указ про призупинення дії договору про зону вільної торгівлі СНД щодо України.

Аморфність, низька ефективність СНД викликала потребу у створенні локальних угруповань країнами СНД з більш тісними економічними зв'язками. В результаті такої необхідності утворилися такі

об'єднання: ГУАМ (Грузія, Україна, Азербайджан, Молдова) та Чорноморське економічне співробітництво (ЧЕС), до якого увійшли 11 країн: Азербайджан, Албанія, Болгарія, Вірменія, Греція, Грузія, Молдова, Росія, Румунія, Туреччина та Україна.

Тема 6. Основні напрями інтеграції Північної та Латинської Америки

1. Передумови та особливості північноамериканської інтеграції.
2. Основні положення угоди НАФТА. Позитивні і негативні ефекти НАФТА. Нова угода.
3. Загальна характеристика латиноамериканської економічної інтеграції. Інтеграційні процеси в Меркосур.
4. Економічна інтеграція в межах Андської групи. Інтеграційні процеси в КАРІКОМ

1. Передумови та особливості північноамериканської інтеграції

Першим кроком інтеграції Північної Америки став «план Еббота», прийнятий в 1947 році, метою якого було стимулювання інвестицій США у провідні галузі канадської економіки.

У 1959 році США і Канада уклали угоду про спільне військове виробництво, яке сприяло впровадженню американських стандартів у канадське виробництво військової техніки.

Наступним кроком в 1965 році стало підписання угоди про лібералізацію торгівлі продукцією автомобілебудування, що сприяло інтеграції багатьох інших галузей. Ідея торгово-політичного об'єднання між США, Канадою і Мексикою почала втілюватися в життя в 1970-і роки. Спочатку йшлося про оформлення енергетичного союзу. Подібна ідея була підтримана в 1980-і роки президентами Рональдом Рейганом і Дж. Бушем.

У вересні 1988 року після нелегких трирічних переговорів було підписано американсько-канадську угоду про вільну торгівлю (CUSFTA),

згідно з якою протягом десяти років між США і Канадою повинна була сформуватися зона вільної торгівлі.

Через інтеграційні процеси, що відбувалися в 1980-х роках, в Європі і Азії, питання про створення НАФТА (*North American Free Trade Agreement, NAFTA*) стало гостріше, оскільки стало зрозуміло, що відповіддю на об'єднання Європи повинно стати об'єднання Америки, а саме його частини — Північної Америки. Проте із самого початку Мексика, Канада і США розглядали значення і потенціал НАФТА з різних позицій.

Угода про створення Північноамериканської асоціації вільної торгівлі (НАФТА) набрала чинності 1 січня 1994 р., зберігши і підтвердивши Угоду про вільну торгівлю між США і Канадою (CUSFTA) 1988 р.

Таким чином НАФТА – стала комплексною регіональною угодою, що об'єднала три країни (США, Канада, Мексика), які знаходилися на різних рівнях економічного, соціального та політичного розвитку; угода регулювала їх відносини в різних аспектах – торгівля товарами і послугами, інвестиційне співробітництво, охорона інтелектуальної власності, екологія.

Феномен альянсу полягав в об'єднанні двох розвинених країн з відносно відсталою країною. У період підписання договору (1992) середньорічний ВВП на душу населення становив в США – 23,2 тис. дол., в Канаді – 20,7 тис. дол., в Мексиці – 3,5 тис. дол. (або в 6,6 рази нижче, ніж в США).

2. Основні положення угоди НАФТА. Позитивні і негативні ефекти НАФТА. Нова угода

Ініціатором і лідером об'єднання були США, які поєднали свою фінансову й інноваційну міць з багатими природними і дешевими трудовими

ресурсами Мексики, принципово розширили ринки збуту американської конкурентоспроможної продукції. Американські ТНК пронизують всю Північну Америку. Не останню роль відіграли геополітичні амбіції США, які розглядають Мексику, як ворота до Латинської Америки – старт для створення панамериканської зони вільної торгівлі, яка б охопила весь американський континент (ФТАА). Панамериканизм – політично інтеграційний рух, який декларує ідею спільності історичної долі, економіки і культури країн Нового Світу, що має своєю метою мирний розвиток, партнерство і співробітництво між усіма американськими державами в різних галузях, що являються інтереси.

Виграш Мексики в тому, що спрямований з США потік капіталу, особливо прямі інвестиції, дозволили реструктуризувати економіку, дали імпульс до розвитку інфраструктури (доріг, мостів, телекомунікацій та ін.). Питома вага американських ТНК у загальній сумі іноземних інвестицій склала приблизно 2/3. На півночі Мексики головними господарськими одиницями стали «макиладорас» – підприємства американських ТНК, що спеціалізувалися на зборці. Це дозволило Мексиці різко збільшити обсяги експорту готової продукції до США. Частка США в мексиканській зовнішній торгівлі підвищилася до 90 – %. Щорічно в США в'їжджає до 500 тис. мексиканських брасерос (нелегальних заробітчан). Їх фінансові перекази на батьківщину досягають величезних обсягів.

Однак були і програші: розорення дрібних виробників, різке падіння курсу песо, зростання залежності від кон'юнктури американського ринку. Валютна криза була подолана за допомогою надзвичайної позики МВФ, наданої під тиском США.

Що стосується відносин США-Канада, створення НАФТА збільшило товарообіг між Канадою і Мексикою, проте завжди зберігалася асиметричність їх відносин і домінуючі позиції США.

Мета НАФТА

- скасування всіх тарифів до 1989 року і суттєвого зниження інших тарифів у торгівлі товарами та послугами між обома країнами;
- сприяння чесній конкуренції;
- лібералізації торгівлі сільськогосподарськими продуктами, автомобілями, енергією; фінансових послуг, державних замовлень та інших сфер;
- лібералізації умов для інвестицій;
- введення ефективних адміністративних процедур та розв'язання спільних питань;
- закладання основ для подальшого двостороннього та багатостороннього співробітництва.

Слід зазначити, що в цьому інтеграційному утворенні була низка недоліків. У своїй передвиборчій кампанії Д. Трамп обіцяв вивести США із НАФТА. Основним аргументом Д. Трампа було те, що Канаді і Мексиці вигідніше дотримуватися контрактних зобов'язань, ніж Сполученим Штатам.

Чи дійсно НАФТА призвела до занепаду американської промисловості? Це дуже дискусійне питання, дебати навколо якого тривають вже понад 20 років. Покладання провини за внутрішньо-економічні проблеми на багатосторонні торгові угоди вже стала частиною американської політики. Чимало негативних економічних тенденцій у США в принципі не пов'язані з угодою НАФТА.

У результаті ініціативи та пресингу з боку США лідери Сполучених Штатів Америки, Канади та Мексики 30 листопада 2018 р. під час саміту G20 в Буенос-Айресі урочисто підписали нову торговельну угоду між країнами (USMCA) (United States — Mexico — Canada Agreement).

3. Загальна характеристика латиноамериканської економічної інтеграції. Інтеграційні процеси в Меркосур

Латинська Америка утворює регіональну підсистему в метах глобальної системи, при цьому державам континенту властиве усвідомлення регіональної ідентичності, власної своєрідності, що визнається й

спеціалістами інших країн. Власне, цим і пояснюється факт того, що в 90-і роки проблемам регіональної інтеграції приділялося так багато уваги на загальнолатиноамериканських форумах та міжрегіональних зустрічах, особливо, з ЄС. Переглядалися існуючі численні договори з метою їх актуалізації, формувалися нові об'єднання, зростала кількість ініціатив на регіональному рівні. Нерідко відбувалося суттєве та достатньо необхідне поновлення концептуальних засад інтеграції і регіонального співробітництва. Активізація регіональної інтеграції і співробітництва знаходить відображення не лише в поновленні колишніх інтеграційних моделей і підписанні угод про вільну торгівлю. Країни регіону дедалі частіше використовують нові форми співробітництва в таких різноманітних галузях, як удосконалення інфраструктури, здійснення інтеграційних проектів в енергетиці і матеріальному виробництві, використання природних ресурсів, що знаходяться у спільному володінні, розвиток технології, військова промисловість і координація зовнішньополітичної діяльності. Проте, не можна констатувати, що йдеться про процес, що набув чіткої орієнтації та послідовності, де визначені всі галузі інтеграції. Найбільш характерними ознаками проблемності латиноамериканської інтеграції є певне змішання та дублювання окремих ініціатив, а також відомий хаос у практичній площині.

Зростання активності країн регіону зумовлене низкою факторів. По-перше, поширюється розуміння того, що латиноамериканські держави слабо представлені на міжнародних торговельних та фінансових ринках. Це занепокоєння збільшується через острах того, що в світовій економіці переважить тенденція формування регіональних блоків навколо ЄС, США та Японії, а відтак країни регіону залишаться поза новою всесвітньою економічною системою. По-друге, використовується достатньо вагомий традиційний аргумент про те, що в умовах зростаючої економічної інтернаціоналізації національні ринки продовжують відігравати важливу роль. Фрагментація ринків особливо негативно позначається на промисловості, яка потребує великомасштабного господарства. Інтеграція

могла б збільшити конкурентоздатність багатьох галузей економіки та зробити їх більш привабливими для іноземних інвестицій. По-третє, нове розуміння регіоналізму в Латинській Америці тісно асоціюється з процесом демократизації. Перехід до демократії не лише співпав з поживленням регіонального співробітництва, але й виявив пряму взаємозалежність двох тенденцій, оскільки нові моделі висувають як обов'язкову умову наявності у країні демократії. Спочатку така передумова лише припускалася, але останнім часом спеціальні статті про демократію були занесені до установчих документів різних об'єднань – таких, як, наприклад, Меркосур.

Назва організації походить від іспанського **Mercado Común del Sur**, що означає «**Спільний ринок півдня**», тобто «**Південноамериканський спільний ринок**». На емблемі організації зображено сузір'я Південного Хреста. Девіз «Nuestro Norte es el Sur» – «Південь - наша Північ», що відображає прагнення учасників Меркосур позиціонувати себе як провідне об'єднання країн Південної півкулі.

Ще в 1960-х роках у Латинській Америці заговорили про створення регіональної зони вільної торгівлі, а пізніше і **спільного ринку. Наслідком тих подій стало утворення Латиноамериканської асоціації інтеграції – LAIA, а у 1969 році – Андської групи.** Але обидва об'єднання так і не зуміли досягнути серйозних успіхів у розвитку спільної торгівлі.

Нова хвиля ініціатив, спрямованих на інтеграцію, здійснювалась у 1980-х роках внаслідок розчарування латиноамериканських країн в допомозі США після війни Аргентини та Великобританії за Фолклендські острови. Йшлося про зближення латиноамериканських держав на регіональній основі, економічну співпрацю та взаємну інтеграцію економік у межах вільного ринку. Першим кроком на шляху до створення такого ринку стала угода про вільну торгівлю, підписана **Аргентиною та Бразилією** у 1986 році. У 1990 році до цієї угоди приєдналися **Парагвай та Уругвай.**

26 березня 1991 року в Асунсьоні (Парагвай) було підписано чотирьохсторонній договір про створення інтеграційного об'єднання

МЕРКОСУР (Аргентина, Бразилія, Парагвай, Уругвай). Цим договором було визначено мету створення об'єднання та його організаційну структуру. Договір передбачав:

1. Вільний рух товарів, послуг і робочої сили, якого потрібно досягти через ліквідацію митних тарифів та нетарифних обмежень;
2. встановлення спільного зовнішнього тарифу та ведення спільної зовнішньоторговельної політики стосовно третіх країн чи їх груп та координація позицій на регіональних та міжнародних економічних конференціях;
3. координацію макроекономічної, фінансової, монетарної та секторальної політики в галузях міжнародної торгівлі, сільського господарства, промисловості, транспорту і комунікацій та в будь-яких інших галузях для забезпечення вільної конкуренції між сторонами договору.

Найважливішою метою Меркосур висуває тріаду: забезпечення автономного розвитку, збереження національного суверенітету і національної культурної ідентичності латиноамериканських країн. При цьому вже не є таємницею, що основною перешкодою тут є Сполучені Штати Америки.

З 1 січня 1995 року відповідно до Оуро-Претських угод, підписаних у 1994 році, Меркосур перейшов на вищий інтеграційний рівень: від зони вільної торгівлі до митного союзу. У внутрішній торгівлі для всіх учасників вводиться єдиний зовнішній митний тариф (ЕЗМТ) на продукцію, яка завозиться з третіх країн (ставка імпорتنих мит для різних товарів коливається від 0 до 20 %).

У 1995–2006 роках асоційованими членами Меркосур стали країни Андської групи: Болівія, Чилі, Колумбія, Еквадор та Перу.

З 4-го лютого 2006 року було підписано протокол про прийняття Венесуели як повноправного члена Меркосур. З серпня 2017 р. членство Венесуели призупинено у зв'язку із призупиненням в країні демократичного порядку. Тепер Венесуела втратила можливість

користуватися правами, якими наділені члени Меркосур і брати участь в діяльності інститутів об'єднання.

Слід зазначити, що Меркосур є основним союзником ЄС в Латинській Америці та єдиним субрегіоном, де Європа займає перше місце у сферах торгівлі, інвестицій та кооперації. ЄС також є найважливішим інвестором та торгівельним партнером Меркосур. Крім цього, обидва блоки підтримують постійний політичний діалог на різних рівнях. **Щоб пояснити це явище слід звернутися до поняття «Ібероамерика» – це Іспанія, Португалія та іспаномовна спільнота тієї частини Американського континенту, яка була колонізована іспанцями та португальцями.** По-перше, це культурно-історичний зв'язок між іспанською, португальською та латиноамериканською цивілізаціями, завдяки якому інституціоналізація міжрегіональних взаємин взагалі стала можливою. До того ж, певна схожість традицій та спільна мова значним чином пом'якшують конфліктні ситуації та надають атмосфері певної неофіційності під час зустрічей на найвищому рівні.

По-друге, це взаємини між Іспанією, Португалією та Латинською Америкою в контексті членства перших в Європейському союзі: численні програми двостороннього співробітництва та економічної допомоги з боку ЄС країнам регіону, ініціатором яких виступають іберійські країни.

Для Європейського союзу започаткування торгівельних зв'язків з Меркосур було дуже вигідним.

4.Економічна інтеграція в межах Андської групи. Інтеграційні процеси в КАРІКОМ

Андское співтовариство (група, пакт «Andean Group» або «Andean Common Market») створено 26 травня 1965 р. на основі Картахенської угоди в складі Болівії, Колумбії, Перу, Чилі (вийшла з групи в 1976 році) і Еквадору. З 1973 року членом цієї організації стала Венесуела – в 2011 р. вийшла.

Що таке Андське співтовариство? Вищий орган – комісія Картахенської угоди, що складається з послів згаданих країн з річним терміном повноважень, після закінчення якого комісія переміщається в наступну за алфавітом державу, що входить в пакт. Представник цієї країни є президентом комісії. Комісія зазвичай проводить не менше трьох сесій на рік, на яких вона визначає основні напрями співпраці, затверджує програми з координації митної політики та економічного розвитку.

Рада міністрів закордонних справ – орган політичного співробітництва – координує виступ Андської групи на світовій арені. Консультативним органом є Андський парламент, що складається з депутатів законодавчих зборів країн-членів. Спірні питання вирішує Андський суд. Для вироблення рекомендацій з конкретних питань створені ради: плановий, валютний, фінансовий, податковий та інші.

Картахенська угода передбачає створення спільного ринку, узгодження економічної політики щодо іноземного капіталу, за допомогою спільного програмування розвитку виробничих галузей та інфраструктури, мобілізацію внутрішніх і зовнішніх фінансових ресурсів, надання спеціальних пільг менш розвиненим членам союзу – Болівії і Еквадору.

Мета Андського співтовариства – сприяння розвитку країн-учасниць за допомогою їх інтеграції та соціально-економічного співробітництва; прискорення економічного зростання і забезпечення зайнятості; створення латиноамериканського спільного ринку. Основні напрями Андської групи зводяться до:

- вироблення єдиної економічної політики, координації здійснюваних проектів;
- гармонізації законодавства: здійснення контролю за застосуванням прийнятих в межах Андської групи правових норм і за їх єдиною інтерпретацією;

- встановлення тісних взаємних зв'язків між регіонами і органами Андської групи через допоміжні органи – Союз приватних підприємців і Андский інститут праці.

В межах Андської групи створені:

- Андська корпорація розвитку (АКР), утворена в 1968 році, виступає як банк розвитку, інвестиційний банк і як агентство економічного і фінансового сприяння;

- Андський резервний фонд (АРФ) – розпоряджається частиною валютних резервів країн-членів для підтримки платіжних балансів і узгодження фінансової та валютної політики;

- Асоціація телекомунікаційних комісій – використовується з метою поглиблення співробітництва, сприяння розвитку телекомунікаційних служб у регіоні.

У 1990 році була прийнята «Андська стратегія», в якій були сформульовані три основні мети: розвиток андського економічного простору; поглиблення міжнародних зв'язків країн Андської групи; внесок в єдність Латинської Америки. «Акт світу», прийнятий в тому ж році, висунув як найважливіші завдання: поглиблення процесу інтеграції андських країн; реалізація її окремих етапів (зона вільної торгівлі, митний союз), а також інших заходів, необхідних для створення Андського спільного ринку.

Карибське співтовариство (англ. Caribbean Community (CARICOM)) – торгово-економічний союз країн Центральної та північно-східної Південної Америки. Створений у 1973 році.

Були чотири засновники CARICOM. До таких країн належать:

Барбадос, Гайана, Ямайка, Тринідад і Тобаго

У 1974 році до CARICOM приєдналися ще кілька країн. Це були:

Антигуа і Барбуда, Беліз, Домініка, Гренада, Монтсеррат, Сент-Кітс і Невіс, Сент-Люсія, Сент-Вінсент і Гренадини.

До інших країн, що охоплюють 15 членів, належать:

Багамські острови, Гаїті, Суринам.

Є також кілька країн, які не мають повного членства.

У межах співтовариства передбачається розвиток економічного співробітництва країн-членів, здійснюється координація зовнішньої політики; налагоджена співпраця в таких галузях, як охорона здоров'я, освіта, культура, наука і техніка, оподаткування. В межах спільного ринку передбачені такі заходи: введення спільного зовнішнього тарифу; проведення єдиної протекціоністської політики; посилення координації зовнішньоторговельної політики; узгодження програми податкових стимул-реакцій для промисловості та інші заходи.

Тема 7. Особливості інтеграційних процесів в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні

1. Загальна характеристика інтеграційних тенденцій в країнах, що розвиваються.
2. Особливості азіатсько-тихоокеанської економічної інтеграції.

3. Асоціація країн Південно-Східної Азії (АСЕАН). Інвестиційна зона АСЕАН: мета, основні напрями створення і результати. Взаємне економічне співробітництво.

4. АТЕС: мета та напрями діяльності, організаційна структура. Торгова та інвестиційна лібералізація в АТЕС: напрямки, складності проведення та результати.

1. Загальна характеристика інтеграційних тенденцій в країнах, що розвиваються

Кінцевою метою інтеграційних процесів є поєднання економічних структур країн-учасниць в єдиний господарський комплекс з регіональним поділом праці, при відносно високому рівні розвитку продуктивних сил і достатньою мірою інтенсивності взаємних зв'язків. Такі завдання не ставило перед собою жодне з інтеграційних угруповань країн, що розвиваються, створених у період 1960–1980-х рр.

У розвинених країнах економічна інтеграція починалася з лібералізації взаємної торгівлі і лише потім зачіпала сферу виробництва. Навпаки, в країнах, що розвиваються, інтеграційні процеси спочатку поширювалися на сферу виробництва і потім – на сферу взаємної торгівлі. Поясненням можуть бути такі причини:

(1) створенню оптимальної структури економіки країн, що інтегруються, перешкоджають не стільки штучні обмеження у вигляді митно-тарифних і нетарифних обмежень, скільки природні бар'єри – низький рівень розвитку економіки країн-учасниць, слабка ступінь економічної взаємодоповнюваності, усунути які можна лише шляхом активізації виробничого співробітництва; (2) виробниче співробітництво вимагає великої координації і зусиль низку країн, що легше зробити в межах угруповання, тобто на спільній, а не на індивідуальній основі. У 60–80-і рр. економічні труднощі країн, що розвиваються, змушували їх керуватися не довгостроковими, а короткостроковими інтересами і розглядати інтеграцію як інструмент підвищення рівнів економічного розвитку і сприяння

індустріалізації. Тому пріоритет в межах створених економічних об'єднань був наданий виробничій співпраці, а не лібералізації взаємної торгівлі (для проведення якої не було об'єктивних умов, а також перешкождали і суб'єктивні причини).

Специфіка сформованих економічних і політичних передумов інтеграційних процесів в країнах, що розвиваються, привела до формування різних типів об'єднань.

1. У сфері взаємної торгівлі створювалися зони вільної торгівлі. З урахуванням вузькості за обсягом охоплення товарів і невисокого рівня взаємної торговельної лібералізації, з'явився спеціальний термін, вперше введений відомим економістом Р. Лангхаммера. Це зона преференційної торгівлі (preferential trade area – POTA). Більш того, в цей період в країнах, що розвиваються, в основному були сформовані зони преференційної торгівлі.

2. У виробничій сфері створювалися економічні об'єднання країн, що розвиваються, координаційно-консультативного типу. Країни-учасниці погоджували основні напрями виробничого співробітництва, а в реалізації намічених проєктів брали участь зацікавлені країни на основі компенсаційного принципу (розподіл економічних переваг здійснювався відповідно до внеску кожного учасника).

3. У фінансовій сфері економічне співробітництво країн, що розвиваються, йшло шляхом створення регіональних банків розвитку – Азіатського (АзБР), Африканського (АБР), Міжамериканського (МАБР) та інших. Їх мета – надання фінансової та технічної допомоги країнам-учасникам.

4. Для узгодження позицій на зовнішніх ринках в країнах, що розвиваються, формувалися, в тому числі і діючі зараз товарні асоціації, і підписувались міжнародні товарні угоди. Товарні асоціації (або сировинні картелі) включають країни, які є великими виробниками того чи іншого виду сировини. Найвідоміші – організація країн-експортерів нафти (ОПЕК),

Організація країн-експортерів міді (Сіпеко), Міжнародна асоціація бокситодобуваючих країн (МАБС) і багато інших об'єднання. Як правило, товарні асоціації проводять узгоджену цінову політику, визначають максимальний і мінімальний межі коливання цін, визначають ліміти виробництва й експорту сировини, а також створюють загальний фонд товарних запасів. Останній дозволяє впливати на динаміку світових цін при несприятливій економічній кон'юктурі.

Таким чином, специфіка інтеграційних тенденцій і сформованих об'єктивних економічних і політичних передумов в країнах, що розвиваються, привела до формування економічних об'єднань, переважна більшість яких не можуть вважатися інтеграційними угрупованнями.

2. Особливості азіатсько-тихоокеанської економічної інтеграції

У другій половині і особливо в кінці XX століття по всьому світу активізувалися інтеграційні процеси, в тому числі в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні, що найбільш стрімко розвивався.

Із географічної, соціально-економічної та політичної точок зору АТР, чи в англійській інтерпретації Asia Pacific, — поняття невизначене. У зарубіжній літературі часто використовують інший термін — Тихоокеанський басейн (Pacific). Така розбіжність у назвах пов'язана з проблемою визначення географічних меж. Прийнято все ж вважати, що в АТР входять країни та регіони, що знаходяться як на західному узбережжі Тихого океану — країни Азії, так і на східному — країни Північної та Південної Америки. У південній частині Тихого океану розташовані Австралія, Нова Зеландія, а також малі острівні держави, дуже екзотичні й привабливі для багатих туристів і ділових людей. Одні фахівці вважають суперечливим питання про приєднання латиноамериканських держав до АТР. Інші закликають враховувати насамперед рівень економічного розвитку і не відносити до АТР малі острівні держави, зокрема острови Кука, Науру, Ніуе, Тонга й інші їм подібні (усього 13). Задля справедливості слід зазначити, що середній дохід на душу населення цих карликових

тихоокеанських держав перевищує аналогічний показник деяких європейських країн із числа «нових демократій».

Простір, на якому розташовано, за різними оцінками, від 32 до 43 держав, має ще одну назву — Тихоокеанське кільце. Її використовують для мотивації включення американських держав в АТР. Існує й вузьке поняття АТР, за допомогою якого пояснюють приєднання до регіону тільки азійських держав. Це країни Північно-Східної Азії: Китай, Японія, Південна та Північна Корея і десять країн Південно-Східної Азії, об'єднаних у регіональну організацію АСЕАН.

Згідно з даними економічної і соціальної комісії ООН для Азії і Тихого океану (ЕСКАТО), менш ніж за 20 років (з 1990 р. по 2008 р.) сукупний ВВП країн Азіатсько-Тихоокеанського регіону майже подвоївся. Економічний і технологічний розвиток країн АТР викликали у них бажання і прагнення зміцнити свої позиції на світовій арені. Для того, щоб досягти поставленої мети, країнам, що розвиваються, необхідно було об'єднати свої можливості і докласти спільних зусиль, що сприяло посиленню інтеграційних процесів у даному регіоні.

При цьому, в регіоні існували як інтегруючі, так і дезінтегруючі фактори.

До інтегруючих відносять:

стрімкий економічний розвиток країн регіону, високі щорічні темпи зростання ВВП (Китай – 7,3 %; Лаос – 7,5 %, Мьянма – 8,5 % в 2014 році);

- високий ступінь взаємозалежності на субрегіональному рівні (особливо це стосується країн Східної Азії);

- прагнення протистояти зростанню впливу Європи;

- значний потік прямих іноземних інвестицій в кінці ХХ століття, інвестиційна залежність (основні інвестори регіону – США, Японія, Китай, реципієнти – Малайзія, Індонезія, Сінгапур);

- зростання економічної могутності ТНК східно-азійських держав КНР, Сінгапуру і Індії.

До дезінтегруючі факторів відносять таке:

економічна диференціація в рівнях розвитку і середньодушового ВВП

- постколоніальний синдром (щодо острівних держав і Азії);

- різні а мета участі в єдиному блоці;

- схожість структури виробництва й експорту окремих країн, що веде до загострення конкуренції між ними на зовнішніх ринках (Східна Азія);

- політичний фактор суперництва за лідерство в регіоні між Японією, КНР і США;

- сформований менталітет азіатських народів, які не вважають себе єдиним регіоном (як, наприклад, Європа).

Незважаючи на існуючі дезінтегруючі фактори, АТР успішно з ними справляється.

3. Асоціація країн Південно-Східної Азії (АСЕАН). Інвестиційна зона АСЕАН: мета, основні напрями створення і результати. Взаємне економічне співробітництво

Асоціація країн Південно-Східної Азії–АСЕАН (Association of South-East Asian Nations - ASEAN) була створена 8 серпня 1967 р. Спочатку до її складу увійшли п'ять держав: Сінгапур, Таїланд, Філіппіни, Індонезія і Малайзія. Ця організація стала першим безпосередньо регіональним об'єднанням, створеним на чисто азіатській основі—без участі США або європейських держав. Пізніше до АСЕАН приєдналися: Бруней (1984), В'єтнам (1995), Лаос (1997), М'янма (1997), Камбоджа (1999). Зараз АСЕАН об'єднує десять держав Південно-Східної Азії. Установчим документом організації стала Бангкокська декларація, в якій проголошувалася основна мета її створення. АСЕАН виробляє 81 % світового натурального каучуку, 38 % пальмової олії, 53% кокосового масла, 62 % олова, 60 % мідної руди.

Вирішальне значення для появи АСЕАН як групи держав з подібним мисленням мало прагнення правлячих еліт вирішувати внутрішні проблеми власними зусиллями без втручання «великих держав», а також їхнє бачення,

що швидкий економічний прогрес ліквідує основні причини внутрішньої нестабільності й найкраще гарантуватиме легітимність влади.

Поступово у 1970–1980-х рр. відбулася певна гомогенізація моделей розвитку держав-членів АСЕАН на основі системи вільного підприємництва, переходу до експорт-орієнтованих стратегій і формування авторитарних політичних режимів. Різний рівень їхнього економічного розвитку створював сприятливі умови для регіонального розподілу праці. Проте реалізації спільних економічних проектів спочатку перешкоджала націоналістична економічна політика держав АСЕАН. Подібний склад експорту, залежність від доступу до міжнародних ринків й іноземних інвестицій посилювали конкуренцію між ними. Уряди країн АСЕАН не прагнули досягти взаємодоповнюваності економік, а без цього регіональна економічна кооперація була неможлива.

Незважаючи на акцент на економічному, соціальному і культурному співробітництві, у роки «холодної війни» АСЕАН була передусім політичною організацією, в межах якої було налагоджено політичний діалог між країнами-членами. Тривалий час вона забезпечувала платформу для соціалізації еліт та пошуку того спільного, що об'єднувало регіональні держави на противагу проблемам, що їх роз'єднували, розвивала звичку працювати разом для досягнення спільної мети, що служило передусім безпеці.

Основним наслідком першого десятиліття існування АСЕАН було вироблення принципів взаємовідносин між її членами. Їх було зафіксовано в Декларації згоди АСЕАН та Договорі про дружбу і співробітництво (ТАС), затверджених на Балійському саміті 1976 р.

Одне з рішень Балійського саміту, який був першою багатосторонньою зустріччю глав держав/урядів членів АСЕАН, передбачало поступову лібералізацію торгівлі усередині асоціації на взаємній основі. У 1977 р.

було підписано угоду про преференційну торгівлю АСЕАН (АПТА), однак вона мала мінімальний ефект на активізацію взаємної торгівлі.

Співробітництво держав АСЕАН в торгово–економічній сфері у 1970–1980-ті рр. було ефективним лише на міжнародних переговорах щодо цін на сировину на світовому ринку, отримання преференцій на ринку ЄЕС тощо, де разом вони мали більший вплив.

З кінця 1970-х – у 1980-ті рр. найбільш помітною була дипломатична діяльність АСЕАН у зв'язку з вторгненням В'єтнаму в Камбоджу (1978 р.). АСЕАН здійснювала постійний тиск на Ханой, запропонований нею проект урегулювання камбоджійського конфлікту був схвалений ГА ООН. Основна заслуга АСЕАН у цей період полягала в створенні іміджу єдності, миру і згоди серед держав-членів. Це сприяло залученню до них іноземних, передусім японських інвестицій.

Угоду про формування інвестиційної зони АСЕАН (ASEAN Investment Area – AIA) підписано 7 жовтня 1998 року. Згідно зі ст. з метою угоди є формування конкурентоспроможної інвестиційної зони з більш ліберальним і прозорим режимом для зростання внутрішньорегіональних та позарегіональних інвестицій; підвищення конкурентоспроможності економік країн-учасниць; прогресивне зниження або ліквідація інвестиційних бар'єрів і правил, що заважають капіталопотокам і реалізації інвестиційних проектів у межах АСЕАН.

Ще Сінгапурський саміт АСЕАН 1992 р. схвалив рішення про створення зони вільної торгівлі АСЕАН (АФТА), більшу інституалізацію асоціації та її розширення за рахунок М'янми і країн Індокитаю. Останньому рішенню сприяли камбоджійське мирне урегулювання 1990–1991 рр. та ринкові реформи у В'єтнамі. Після розширення АСЕАН (1995–1999 рр.) Південно-Східна Азія перестала бути розділеним регіоном, її регіональна ідентичність фундаментально змінилася.

Зона вільної торгівлі АФТА передбачала зниження ставок митних мит до 0–5 %, лібералізацію нетарифних обмежень, лібералізацію торгівлі послугами. АФТА була створена раніше запланованого терміну в 2000 р. для

шести найбільш економічно розвинених країн – Сінгапуру, Малайзії, Таїланду, Філіппін, Індонезії і Брунею і у 2003 р - для інших держав.

До січня 2001 р. було в цілому створено Спільний ринок у форматі «АСЕАН-6» (включаючи Бруней), проте його ефективність не виправдала сподівань. Взаємна торгівля в межах АСЕАН не перевищила 22 %, що суттєво не відрізнялося від показників попередніх десятиліть і значно поступалося аналогічним показникам в рамках НАФТА і ЄС.

Тривалий час для АСЕАН була характерна спрямованість на процес, а не на результат; з 2003 р. підходи змінилися. У 2007 р. було схвалено Хартію (Статут) АСЕАН, імплементація якої означає перетворення асоціації на більш відповідальну й інтегровану регіональну організацію.

У 2012 р. АСЕАН представила проект регіонального усебічного економічного партнерства – зони вільної торгівлі у форматі «АСЕАН+6» з Китаєм, Японією, РК, Індією, Австралією і Новою Зеландією. Його метою було поєднання усіх підписаних АСЕАН двосторонніх угод про вільну торгівлю в одну зі збереженням її центральної ролі в процесах економічної інтеграції Східної Азії, АТР й Індійсько-Тихоокеанського регіону. За оцінками економістів, створення зони принесло б до 2030 року вигоди всім без винятку державам-учасникам. Втім, виграш розподілявся нерівномірно. Незважаючи на наявність цілої низки розбіжностей у поглядах і серйозних розбіжностей інтересів окремих учасників, в цілому до осені 2019 року договір був практично готовий до підписання. Очікувалося, що історична подія відбудеться на третьому саміті RCEP, який пройшов у межах 35-го саміту АСЕАН у Бангкоку 2–4 листопада. Напередодні 15 країн у цілому погодили свої позиції за всіма 20 пунктами договору. Однак 16-та – Індія – угоду підписати відмовилася. Аргументуючи відмову побоюваннями, що підписання договору в існуючому вигляді зробить її економіку беззахисною від китайського імпорту.

4. АТЕС: мета та напрямки діяльності. Організаційна структура.

Торгова та інвестиційна лібералізація в АТЕС: напрями, складності проведення та результати

У 1989 році створюється регіональний осередок інтеграції в АТР-Азіатсько-Тихоокеанське економічне співробітництво (АТЕС), представлене спочатку 18 країнами (Австралія, Бруней, Гонконг, Канада, Китай, Кірібаті, Малайзія, Маршаллові острови, Мексика, Нова Зеландія, Папуа-Нова Гвінея, Республіка Корея, Сінгапур, США, Таїланд, Тайвань, Філіппіни, Чилі). В 1997 році до товариства приєдналися Росія, В'єтнам і Перу.

Діяльність АТЕС спрямована на стимулювання взаємної торгівлі і розвиток співробітництва, зокрема, в таких напрямках, як технічні стандарти і сертифікація, митна гармонізація, розвиток сировинних галузей, транспорту, енергетики, малого бізнесу.

Форум АТЕС не є типовим регіональним інтеграційним об'єднанням, оскільки його учасниками є країни, географічно розташовані в різних півкулях, неоднакові за рівнем економічного розвитку і можливостями. До АТЕС входять субрегіональні інтеграційні угруповання. Країни-учасниці заявили про наміри стимулювати економічне зростання в зоні АТЕС відповідно до змін, які викликані глобалізацією та «новою економікою», основу якої становить людський інтелект, інвестиції у підвищення людських ресурсів, інноваційні технології. Потужність потенціалу АТЕС визначається його макроекономічними показниками. На ефективність діяльності цього форуму впливає той факт, що по берегах Тихого океану розташувалися держави, мають абсолютно різний рівень економічного розвитку. Так, формально рівноправними учасниками АТЕС є США і Папуа-Нова Гвінея. Зрозуміло, що привести до єдиного знаменника економічні і політичні устремління і інтереси цих та інших країн справа вельми складна, якщо взагалі можлива.

Слід звернути увагу, що АСЕАН і АТЕС взаємопов'язані між собою (7 з 10 найбільш розвинених країн АСЕАН входять до складу АТЕС).

Тема 8. Інтеграція на африканському континенті

1. Економічна інтеграція в Західній Африці.
2. Економічне співтовариство країн Західної Африки (ЕКОВАС).
3. Валютне та економічне співробітництво країн Центральної Африки.

Центральноафриканське валютно-економічне співтовариство (СЕМАК).

4. Інтеграційні процеси в Південній і Східній Африці.
5. БРІКС як особливе інтеграційне утворення країн різних континентів.

1. Економічна інтеграція в Західній Африці

Розвал колоніальних імперій не приніс африканським державам негайного вирішення нагальних проблем їхнього розвитку, але стимулював пошук інтеграційних процесів у різних галузях громадського життя. Ці процеси згуртували групи по інтересах, породжували нові ідеї щодо зближення африканських країн і народів. Спільність мети національно-визвольної боротьби, усвідомлення доленосного значення консолідації політичних зусиль й економічна необхідність підштовхнули африканських лідерів до пошуку шляхів об'єднання. Велику роль у постколоніальні часи в розробці форм і методів інтеграції відіграє Організація африканської єдності (ОАЄ), створена в 1963 році як континентальна організація африканських держав, та її наступник з 2001 р. – Африканський союз (АС).

Для визначення рівнів інтеграції в Африці важливо зазначити, що на першій та другій конференції незалежних держав Африки (Аккра, Гана, квітень 1958 р. та Аддис-Абеба, Ефіопія, червень 1960 р.) було вироблено два альтернативних підходи до інтеграційної стратегії в Африці:

панафриканська стратегія – загальноконтинентальний підхід, що передбачає створення загальнорегіонального об'єднання;

субрегіональний рівень – формування більш вузьких об'єднань, в основі яких субрегіональні угоди зі співробітництва в інтересах посилення ефективності загальноконтинентальної інтеграції.

Історичні витоки та розвиток інтеграційних процесів в Африці в 1960-х – на початку 1970-х рр.

Перший етап розвитку інтеграційних процесів в Африці як на континентальному, так і на регіональному рівні, охоплював період з моменту скинення африканськими народами колоніального ярма (тобто з межі 1950–1960-х рр.) і до першої половини 1970-х років. У цей період провідні політичні сили незалежних країн континенту усвідомили спільність мети національно-визвольної боротьби на постколоніальному етапі, доленосність завдань поєднання економічних і політичних зусиль у справі зміцнення незалежності та пошуку шляхів сталого розвитку. В особі ОАЄ було створене організаційне підґрунтя для розвитку інтеграційних процесів, сформовані принципи і напрями її діяльності. Були також здійснені перші кроки шляхом регіонального співробітництва, визначені дієздатні форми і засади регіональної інтеграції (аж на початок 1970-х рр., методом «спроб і помилок») та механізми функціонування регіональних утворень.

Однак протягом зазначеного періоду африканські країни так і не перетворилися в «континентальний моноліт», або навіть на сузір'я регіональних цілісностей, згуртованих єдністю спільних завдань та стратегій їх вирішення. Специфіка складних і багатовекторних проблем початкового етапу незалежності кожної африканської країни, незрілість політичних та економічних систем, соціальна нестабільність і кризові економічні явища в контексті відсутності досвіду їх продуктивного подолання, розбіжності в поглядах африканських лідерів з широкого кола тактичних питань державного, регіонального і континентального будівництва – все це створило таку незчисленну кількість перепон, що на першому етапі налагодження співпраці африканських країн про площину руху інтеграційних процесів доречніше говорити як про лабіринт, аніж як про шлях. А з найбільш цінних

надбань слід виокремити досвід, передовсім, негативний, критичне осмислення і врахування якого дійсно призвело в подальші десятиліття до позитивної еволюції інтеграційних процесів.

Інтеграційний феномен на африканських теренах протягом першого етапу його розвитку являв собою складне, різновекторне і певною мірою суперечливе явище, багатовимірність і суперечливість якого була природною й обумовлювалася зіткненням у часі та африканському просторі потужних історичних потоків – деколонізації континенту; державотворення африканських країн з одночасними вадами і перевагами, усвідомлення їхніми тодішніми елітами інтеграційних потреб; власне процесу формування африканського політичного, економічного і соціального простору; напрацюванням підходів до розробки закономірностей і принципів міждержавної, регіональної та континентальної співпраці; протиріччями походження інтеграційної перспективи в Африці від двох взаємовиключних витоків – територіально-господарських комплексів колоніальних часів та панафриканістської ідеї об'єднання зусиль африканських народів.

Загальна ознака початкової фази інтеграційних процесів в Африці полягала в тому, що вони здійснювалися, по-перше, так би мовити «зверху вниз», тобто виходячи з уявлень правлячих кіл африканських країн про потреби співпраці, а не з досвіду самих потреб, якого ще не було; по-друге, вони одразу ж охопили субрегіональні та континентальні виміри, оминаючи рівень міждержавної взаємодії, який ще не склався; по-третє, спрямовувались не стільки господарськими взаємозалежностями, скільки первинною постколоніальною ейфорією та певною мірою лідерськими амбіціями, з якими, зокрема, виявились пов'язані протистояння Касабланської групи та Афро-Мальгаського союзу чи недієздатність перших регіональних утворень.

Важко переоцінити роль Організації африканської єдності у втіленні в життя стратегічного задуму згуртування держав континенту. Створення Організації Африканської Єдності тісно пов'язана з еволюцією ідей Пан-Африканізму та Руху неприєднання на африканському континенті. Пан-

Африканізм став тим «позитивним націоналізмом» в континентальному масштабі, який дозволив африканським країнам та народам усвідомити необхідність єднання та взаємодії заради звільнення з-під колоніального гніту та подальшого розвитку. Звісно, створений в 1963 р. ОАЄ були притаманні значні хиби і недоліки, але завдяки ОАЄ криза розвитку апокаліптичних масштабів не вразила Африку ще в першу декаду її незалежності, оскільки альтернативою «доцентрового мотору», яким була ОАЄ, виступила перспектива «анклавного включення» поодинці всієї сукупності африканських держав у світове господарство з майже нульовою перспективою захисту кожною окремою країною власних інтересів мізерними засобами державного ресурсу.

Завдяки практиці спілкування в межах ОАЄ в африканських правлячих еліт з часом сформувався певний рівень спільного «трансффриканського світогляду», згідно з яким «африканська домінанта» з часом взяла гору над іноцивілізаційними ідейно-політичними течіями і не дала перетворити африканські терени на «театр воєнних дій» між країнами «соціалістичної» та «капіталістичної» орієнтації.

Діяльність ОАЄ сприяла переорієнтації закономірностей, на яких базувались колоніальні територіально-господарські комплекси, на закономірності, що відповідали потребам регіональних інтеграційних утворень незалежної Африки.

Узагальнено, що на першому етапі розвитку інтеграційних процесів в Африці їх рух, долаючи перешкоди, бурхливо розповсюджувався як у горизонтальній (регіональні економічні об'єднання, торговельні угруповання, фінансово-кредитні установи, комісії та комітети з розвитку басейнів рік та озер, товарні асоціації) площині, так і у вертикальному вимірі, що відобразилось у створенні Організації африканської єдності та підтримуваних нею трансконтинентальних інститутів. Вже на цьому етапі яскраво проявилось історичне значення системоутворюючої та організуючої ролі ОАЄ, яка хоч і не була наділена наддержавними директивними

функціями та органами, відіграла безпрецедентну роль спрямовуючої весь подальший розвиток державно-континентальної спільної конструкції.

Розгортання інтеграційних процесів в Африці в 1970-х–1980-х роках

Інтеграційні процеси в Африці, починаючи з другої декади незалежності країн континенту, ознаменувалися могутнім доцентровим рухом, засвідчивши, що пошук шляхів до широкої економічної та політичної єдності увійшов у новий етап консолідації зусиль з метою комплексного забезпечення завдань соціально-економічного і політичного розвитку, підвищення ефективності захисту народів континенту, відродження африканської цивілізації.

Десь приблизно з першої половини 1970-х рр. починається справжній зліт афроінтеграції. Він знайшов відображення перед усім в цієї низці важливих політичних рішень та відповідальних кроків африканських лідерів, свідомо підпорядкованих завданню усунення «внутрішньоафриканських бар'єрів», що заважали мобілізації сил континенту.

На кінець 1970-х років в Африці існувало 18 інтеграційних угруповань економічного характеру (три учасники і більше) і 20 загальноафриканських економічних установ, створених при підтримці ОАЄ. Заснування такої кількості консолідуючих осередків починає з часом позитивно впливати на розвиток трансфранкської співпраці, що, зокрема, знайшло вияв у вартісному збільшенні обсягів міжафриканської торгівлі за двадцять років майже в 6,5 разів.

Створення субрегіональних об'єднань було єдиною можливістю забезпечити досить місткий ринок, який дозволив би розвинути необхідні потужності з випуску готових виробів та видобутку сировини, акумулювати фінансові ресурси. Процеси регіональної та загальноконтинентальної економічної інтеграції набули згодом такого могутнього розвитку, що їх не здатні були спинити ані господарський занепад Африки 1980-х років, ані її економічна стагнація 1990-х рр.

Період 1970-х-1980-х років свідчить про започаткування африканськими країнами з другої декади незалежності нового етапу своєї історії, заснованого на засадах поєднання зусиль з метою просування до створення інтегрованого африканського економічного простору, вдосконалення внутрішньоконтинентальної та трансрегіональної системи розподілу праці, задоволення нагальних потреб африканського населення на шляхах господарської кооперації, забезпечення духовного піднесення та відродження культурної самобутності африканських народів. У зв'язку з цим варто відзначити й помітний політичний прогрес африканських правлячих кіл, зроблений ними на межі 1980-х–1990-х рр. до розуміння глибинних закономірностей розбудови єдиного африканського простору, в якому домінантою виступає саме континентальний чинник, оскільки, на їхню думку, навіть перехід від роздробленості Африки до регіональної інтеграції можливий тільки за наявності загальноафриканського ринку. Обмеження ж інтеграційної задачі лише регіональною інтеграцією як кінцевою метою могло привести до континентальної поляризації або розколу континенту на конкуруючі економічні блоки. Ось чому єдина можливість забезпечення зрушень в позитивному напрямі починає пов'язуватися лише з комплексними підходами, за якими регіональна і континентальна інтеграція розглядається у взаємозв'язку з реальним потенціалом розвитку африканських країн, однак у контексті колективного, більш широкого залучення Африки до міжнародного розподілу праці.

Особливу роль у розвитку інтеграційних процесів на Африканському континенті відіграла Організація африканської єдності. Головна заслуга ОАЄ полягала в тому, що ця організація виявилась своєрідною «континентальною колискою», в якій молоді африканські країни зростали, вчилися розмовляти одна з одною та навколишнім світом, набували досвіду, усвідомлювали свої індивідуальні та колективні потреби, самовизначалися. І той безперечний факт, що формозберігаючі колективні засади цього визрівання функцію відіграла саме ОАЄ, що вона не дала перетворити континент на величезний

конгломерат ворогуючих одне з одним чи агонізуючих під тиском внутрішніх роздорів державних утворень, – власне, і втілює виконання її історичної місії.

Проблеми африканської інтеграції та шляхи їх подолання в умовах постбіполярного світу

Яскравий спалах африканського ренесансу, що освітлює континент з 1990-х років, відродження ідей панафриканізму, нездоланий потяг африканських народів до відновлення африканського культурно-історичного простору ознаменували перегляд підходів правлячих кіл африканських держав до забезпечення процесів континентальної інтеграції. Більш того, вони обумовили докорінну зміну сприйняття цього явища в свідомості африканських правлячих еліт, їх рішучий напрям до переможної формули часів національно-визвольної боротьби, за якою вісьовою конструкцією забезпечення єдності африканських народів був афронаціоналізм.

Спробу його відродження в 1970-х рр. було зірвано. Частково через те, що розуміння нагальності цієї потреби ще відбувалося на тлі пріоритетності дезінтегруючого облаштування державницьких суверенітетів, незавершеності завдань боротьби з залишками колоніалізму і расизму на континенті, нездоланної спокуси підсилитися в державних масштабах завдяки грі на протиріччях протистояння великих світових полюсів. Частково через кон'юнктурні міркування частини тодішньої когорти африканських лідерів, котрі намагались підмінити афронаціоналізм химерними «саморобними» моделями державницьких націоналізмів. Частково, через гіпертрофоване сприйняття «економізму», західного досвіду прогресу та першочерговості (якщо не виключності) ролі економічної інтеграції, яка в умовах соціокультурної та політичної роз'єднаності народів континенту, високої залежності африканських країн від розвинутих світових держав та створених ними міжнародних фінансових установ позбавлялась задуманої ефективності. Отже, образно кажучи, «суть африканського політичного прозріння» 1990-х рр. полягала в усвідомленні того, що механічне поєднання

суми розрізнених одиниць (а тим паче часткове, лише в економічній площині) на тлі визначальних поточних тенденцій світового розвитку не дає того ж ефекту, що й аналогічна цій сумі одиниць єдина всебічна органічна цілісність, яка привела, свого часу, до перемоги над колоніалізмом. Можна навіть висунути припущення про наближення африканських правлячих еліт (нарешті) до сприйняття як «данності» того факту, що взятий в «чистому вигляді» етнічний компонент з притаманним йому мікронаціоналізмом ніколи не сприятиме ані забезпеченню суспільної стабільності на державному рівні, ані успішному завершенню інтеграційних процесів на континенті.

2. Економічне співтовариство країн Західної Африки (ЕКОВАС)

Для визначення рівнів інтеграції в Африці важливо зазначити, що на першій та другій конференції незалежних держав Африки (Аккра, Гана, квітень 1958 р. та Аддис-Абеба, Ефіопія, червень 1960 р.) було вироблено два альтернативних підходи до інтеграційної стратегії в Африці:

- панафриканська стратегія – загальноконтинентальний підхід, що передбачає створення загальнорегіонального об'єднання;
- субрегіональний рівень – формування більш вузьких об'єднань, в основі яких субрегіональні угоди зі співробітництва в інтересах посилення ефективності загальноконтинентальної інтеграції.

ЕКОВАС засновано у 1975 році (оновлений договір щодо ЕКОВАС набув чинності у 1995 році). До його складу входять 15 держав Західної Африки: **Бенін, Буркіна-Фасо, Кабо-Верде, Кот-Д'Івуар, Гамбія, Гана, Гвінея, Гвінея-Біссау, Ліберія, Малі, Нігер, Нігерія, Сенегал, Сьєрра-Леоне та Того.**

Штаб-квартира ЕКОВАС знаходиться у м. Абуджа, Нігерія.

До головних завдань ЕКОВАС належать:

- Сприяння співробітництву та інтеграції, які ведуть до створення економічного союзу в Західній Африці.

- Підтримання та зміцнення економічної стабільності.
- Підвищення рівня освіти та культури населення країн Західної Африки.
- Забезпечення миру та безпеки у субрегіоні.
- Створення об'єднаних миротворчих сил та сил постійної готовності у регіоні.
- Укладення угод про економічне партнерство та зону вільної торгівлі з іншими країнами світу, а також з міжнародними організаціями.

ЕКОВАС досягло суттєвого прогресу на шляху лібералізації взаємної торгівлі, вдосконалення багатостороннього платіжного механізму. З травня 2005 року діє митний союз країн-членів ЕКОВАС. У межах ЕКОВАС відбувається реалізація економічних проєктів у галузі енергетики: побудова Західноафриканського газопроводу, створення єдиної енергетичної мережі, Західноафриканського енергетичного пулу.

2. Валютне та економічне співробітництво країн Центральної Африки. Центральноафриканське валютно-економічне співтовариство (СЕМАК).

СЕМАК (The Economic and Monetary Community of Central Africa (CEMAC) або ж Центрально - Африканська валютно-економічна спільнота ЦАВЕС – це економічне і валютне співтовариство країн центральної Африки – містить шість країн: Габон, Камерун, Конго, Центральну Африканську Республіку, Екваторіальної Гвінеї та Чад – із загальним населенням понад 44 млн осіб.

16 березня 1994 року для широкої послідовності дій і більшої інтеграції країн регіону лідери вище зазначених країн вирішили створити СЕМАК, штаб-квартира якої знаходиться в Бангі (Центрально - Африканська Республіка).

Договір про створення СЕМАК (далі – Договір) сам по собі містить лише Преамбулу і сім статей. Мета створення СЕМАК закріплені в ст. 1

Договору, яка проголошує, що головна місія Товариства полягає в сприянні розвитку країн-членів у межах вже існуючих двох інститутів Співтовариства: Економічного і Валютного союзів. Незважаючи на те що Договір не містить певних принципів, як це прийнято, їх можна помітити в Преамбулі. У ній йдеться про те, що країни-члени підтверджують свою прихильність принципам демократії, поваги до основних прав і свобод людини та правової держави.

Договір передбачає створення чотирьох інститутів СЕМАК:

- Економічний союз Центральної Африки (ЕСЦА) являє собою один з інститутів в межах СЕМАК, створений на підставі Конвенції про створення економічного співтовариства країн Центральної Африки 2008 р., метою якого є зміцнення конкурентоспроможності економічної і фінансової діяльності країн-членів, шляхом гармонізації правил їх ведення. В майбутньому ЕСЦА повинен сприяти створенню єдиного ринку, заснованого на вільному переміщенні товарів, послуг, капіталів і осіб на просторі СЕМАК;

- Валютний союз відповідає за єдиний валютний простір країн-членів. Він тісно взаємодіє з ЕСЦА шляхом гармонізації бюджетної політики країн СЕМАК, приведення їх у відповідність до валютної політики. Тут діє єдина валюта – франк фінансового співробітництва Центральної Африки (*Franc CFA BEAC, Franc de la Coopération Financière en Afrique centrale*).

- Парламент є демократичним органом, головною функцією якого є контроль за діяльністю інститутів і органів СЕМАК. Однак порівняно з іншими інститутами, Парламент поки не є діючим органом. Він нині працює як комісія, що складається з п'яти парламентаріїв від кожної держави, обраних національними зборами.

Головна роль парламентської комісії полягає у веденні спільного діалогу для консолідації розвитку Товариства відповідно до Договору.

- Суд, що складається з палати, яка розглядає справи по суті, і рахункової палати.

Досягнення СЕМАК полягають у діяльності інститутів, органів і зокрема в роботі технічних агентств, комісій та інших структур, які реалізують низку проєктів для розвитку субрегіону.

Економіка країн Семак заснована на продуктах природних і сільськогосподарських ресурсів, таких, як нафта, газ, алмази, уран, какао-боби, кава, банани та ін. Таким чином, Організація приділяє особливу увагу цим провідним сектором. У зв'язку з цим, СЕМАК самостійно або спільно з іншими міжнародними партнерами реалізує як довгострокові, так і короткострокові проєкти в цій галузі.

Відповідно до Договору, головні органи СЕМАК містять такі структури:

- Конференція глав держав, яка є вищим органом Товариства. У неї входять глави держав СЕМАК. Вони визначають загальну політику організації, дають вказівки головним інституціям та органам Співтовариства;

- Рада міністрів ЕРЦА, яка безпосередньо відповідає за економічну політику. Вона складається з двох міністрів від кожної держави, а також міністра з фінансів, який, як правило, є главою делегації;

- Комітет міністрів ВСЦА на відміну від Ради міністрів ЕРЦА відповідає за валютну політику Співтовариства. Він являє собою управлінський орган з валютної політики і перевіряє відповідність економіки кожної країни відносно валютної політики. Він також складається з двох міністрів від кожної держави та міністра з фінансів, який очолює делегацію. Комітет міністрів ВСЦА визначає загальну політику банку СЕМАК. Комітет міністрів ВСЦА дає свої поради щодо випуску нових банківських квитків, облігацій, металевих монет або їх відкликання з ринку.

- Комісія (колишній секретаріат) є адміністративним органом СЕМАК. Її очолює президент комісії, який має своїх заступників. Президент відповідає за діяльність організації і представляє її інтереси перед судом або третьою особою. Крім того, Комісія відповідає за підготовку зустрічі глав

держав. комісія спільно з Головою центрального банку відповідають за підготовку звіту перед Радою міністрів ЕРЦА і Комітетом міністрів ВСЦА.

- Банк центральних африканських держав (БЦАД/товариства) являє собою міжнародну організацію, що діє на підставі міжнародного договору між країнами-членами СЕМАК, а також між СЕМАК і Францією (договір про паритет). Його головна мета полягає у наступному:

- визначенні та веденні валютної політики спільноти;
- випуску банківських квитків, облігацій і монет;
- визначенні політики конвертації валюти;
- визначенні і врегулюванні банківських резервів країн-членів;
- заохоченні кращих платіжних систем і ін.

БЦАГ має свій структурний підрозділ у всіх країнах-членах організації. Штаб-квартира БЦАГ знаходиться в Йаунде (Камерун).

- Банк розвитку (ст. 2 Договору) центральних африканських держав (БРЦАД/BDEAC) являє собою фінансову установу співтовариства. Місце розташування штаб-квартири БРЦАД – Браззавіль (Конго). Однак він має свій підрозділ в кожній державі – члені СЕМАК.

Метою БРЦАГ є розвиток економічних і фінансових інститутів країн-членів. Він виконує такі функції:

- заохочує економічний і соціальний розвиток;
- надає допомогу країнам-членам, субрегіональним інститутам Центральної Африки, фінансовим установам та інвесторам у реалізаціях різних проєктів розвитку;
- надає також фінансову допомогу країнам-членам, субрегіональним інститутам, фінансовим установам та інвесторам у реалізації проєктування програми розвитку;
- підтримує малий і середній бізнес через фінансові інститути.

Таким чином, БРЦАД є головним імпульсом розвитку субрегіону.

3. Інтеграційні процеси в Південній та Східній Африці

Країни Східної та Південної Африки входять в такі регіональні торгово-економічні організації:

- Загальний ринок країн Східної та Південної Африки – COMESA, заснований в 1994 р. замість Зони преференційної торгівлі (POTA).
- Комісія країн Індійського океану, заснована в 1989 р.
- Східноафриканська спільнота - ВАС, засноване в 1999 р.
- Південноафриканське співтовариство розвитку – SADK, засноване в 1992 р.

4. БРІКС як особливе інтеграційне утворення країн різних континентів

Згадуючи історію виникнення БРІКС, слід зазначити, що термін БРІК увійшов до вжитку із 2001 року для означення взаємодії країн – Бразилії, Росії, Індії, Китаю, що формують нову глобальну економіку (автор терміну – аналітик банку «Goldman Sachs» Д. О'Ніл). У 2006 році започаткувався форум із цих чотирьох країн. У 2010 році міністр закордонних справ КНР як країни, що була головною форуму БРІК, зателефонував міністру міжнародних відносин ПАР та від імені інших членів запропонував приєднатися до групи і взяти участь у третьому саміті об'єднання в квітні 2011 року. Пропозиція була прийнята і БРІК перетворився на БРІКС. Так утворилася група взаємодії п'яти незахідних країн, кожна із яких відокремлювалась своїми перевагами. На 2017 рік, за даними Світового банку, Китай – це друга економіка в світі за рівнем ВВП, Індія – шоста, Бразилія – восьма, РФ – одинадцята, ПАР – тридцять друга. Найбільш поширеною є думка, що до БРІКС увійшли країни із найбільшими темпами зростання серед країн, що розвиваються. Однак насправді, це не зовсім так. Якщо представництво Китаю (найбільший експортер у світі, найбільше населення світу, найбільші у світі валютні резерви), Росії (величезні запаси

мінеральних ресурсів, найбільша в світі територія, ядерна держава) та Індії (більше мільярду населення, дешеві інтелектуальні ресурси) у БРІКС не викликає питань, то участь саме Бразилії та ПАР пояснюється дослідниками по-різному. Найпростішим поясненням є те, що Бразилія є найбільшою економікою у Південній Америці, а ПАР хоч і поступається на 2017 рік за ВВП на Африканському континенті Нігерії, однак відзначається багатством і різноманітністю цінних природних ресурсів, про що вже йшлося вище.

При економічній потужності країн-членів БРІКС в цілому, кожна із них має подібні соціально-економічні проблеми – бідність населення і/або нерівномірність розподілу доходів. У Бразилії на 2006 рік (рік вступу у БРІК) частка населення, що проживала за встановленою в країні межею бідності становила 17,3 % (в 2015 – 8,7 %); в Китаї – на 2010 рік 17,2 % населення проживали за національною межею бідності (в 2017 – 3,1 %); в Індії на 2004 рік за національною межею бідності проживали 37,2 % населення (в 2011 – 21,9 %); в РФ на 2006 рік за національною межею бідності проживало 15,2 % населення (на 2017 рік – 13,2 %); в ПАР на 2005 рік 66,6 % населення проживали за національною межею бідності (на 2014 рік – 55,5 %).

На початку свого існування як міжнародного угруповання, саміти БРІК проходили у вузькому колі лідерів країн-членів, а мета проголошувалась як сприяння діалогу та співробітництву між країнами. Як зазначають фахівці, ситуація змінилася з 2014 року. На шостий саміт БРІКС були додатково запрошені лідери 11 латиноамериканських країн. У сьомому саміті брали участь представники восьми країн Середньої Азії, Білорусь та Вірменія. На восьмому саміті були присутні лідери країн-членів Ініціативи Бенгальської затоки із Багатогалузевої техніко-економічної кооперації. На дев'ятому саміті були присутні президенти Єгипту, Гвінеї, Мексики, Таджикистану та прем'єр Таїланду. До десятого саміту долучилися керівники Аргентини, Ямайки, Туреччини та лідери країн африканського континенту. В цьому аспекті експерти відзначають, що сталося очікуване – БРІКС почав набувати рис

стратегічного міжнародного економічного альянсу країн Латинської Америки, Центральної та Південно-Східної Азії та Африки.

Таким чином, можна зробити висновки, що БРІКС налаштований на перерозподіл геополітичних сил, а країни-учасники – на зміну свого міжнародного статусу. Подекуди зазначається, що БРІКС можна розглядати як «асоціацію згідних між собою країн із репутацією незалежних і відданих реформуванню глобальних структур, приймаючих рішення».

Повний конспект лекцій доступний в диснанційному курсі:
Режим доступу: <https://dist.karazin.ua/moodle/course/view.php?id=1978>

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені В.Н. КАРАЗІНА

Факультет міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу
Кафедра міжнародного бізнесу та економічної теорії

**ІНСТРУКТИВНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДО
СЕМІНАРСЬКИХ, ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ
з дисципліни**

**«МІЖНАРОДНИЙ БІЗНЕС В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ
ІНТЕГРАЦІЇ»**

для студентів

Рівень вищої освіти: **другий (магістерський)**
галузь знань: **29 «Міжнародні відносини»**
спеціальність **292 «Міжнародні економічні відносини»**
освітня програма **«Міжнародний бізнес»**
вид дисципліни: **обов'язкова**

Укладачі:

К.е.н., доцент, доцент кафедри міжнародного
бізнесу та економічної теорії Дерід І.О.

Семінар 1. Теоретичні підходи до дослідження міжнародної економічної інтеграції

Питання

1. Сутність категорій «економічна інтеграція» та «міжнародна економічна інтеграція» .
2. Розробка проблем міжнародної економічної інтеграції вітчизняними економістами .
3. Зарубіжні економічні концепції і школи міжнародної економічної інтеграції.
4. Міжнародна економічна інтеграція: сучасний дискурс .
5. Регіон, регіоналізм, регіоналізація.
6. Моделі економічної інтеграції та їх типологія.
7. Філософія геополітики.
8. Вплив геоekonomіки та геополітики на світовий розвиток.
9. Геополітика та лідерство в умовах глобалізації.
10. Глобальна інтеграція.
11. Тенденції розвитку міжнародної інтеграції в умовах глобалізації.
12. Розвиток міжнародної економічної інтеграції.
13. Регіональна економічна інтеграція в системі глобального хазяйства.

Рекомендована література за темою 1

1. Мисько О. Н. Международная экономическая интеграция. СПб: Университет ИТМО, 2015. 174 с.
2. Тарасов А.Г., Подкидина К.Ю. Теоретико-методологические подходы к анализу международной экономической интеграции. *Журнал экономической теории*. 2017. №3. С. 161-165. URL: <http://www.uiec.ru/content/zhurnal2017/JET317/19iTarasov.pdf>
3. Ушакова Д.И. Модели экономической интеграции и их типология. *Вестник Института экономики Российской академии наук*. 2016. №3. С. 158-170. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/modeli-ekonomicheskoy-integratsii-i-ih>

tipologiya

4. Філіпенко А.С. Міжнародна економічна інтеграція : сучасний теоретичний дискурс. *Зовнішня політика і дипломатія: традиції, тренди, досвід*. 2016. Вип. 23. С. 54-61. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdau_2016_23%283%29__9

Семінар 2. Міжнародна економічна інтеграція як форма взаємодії господарюючих суб'єктів

Питання

1. Основні напрями міжнародної економічної інтеграції на мікро-, мезо- та макрорівні. Мікрорівень: екстернальна та інтернальна інтеграція. Стратегії інтеграції підприємств: вертикальна, горизонтальна, діагональна та змішана інтеграція.
2. Міжнародний стратегічний альянс (МСА) як форма міжнародної економічної інтеграції на макрорівні. Об'єднання підприємств як форма МСА.
3. Спільні підприємства та міжнародні картелі як форми МСА
4. ТНК як форма міжнародної економічної інтеграції на макрорівні (+ монографія).
5. Мезорівень: транскордонні регіони (включаючи єврорегіони).
6. Мезорівень: міжрегіональні економічні зони, міжнародні кластери.
7. Від автократії до федерації – ступені міжнародної інтегрованості.
8. Макрорівень: зона вільної торгівлі, митний союз, спільний ринок, економічний союз, політичний союз.

Рекомендована література за темою 2

1. Бабина А. Международные стратегические альянсы. *Банкаўскі веснік, КАСТРЫЧНИК*. 2007. С. 45-51. URL: <http://edoc.bseu.by:8080/bitstream/edoc/12675/2/Shavruk%20Yu%20Mezhd.%20s>

trateg.%20al%27yansy...%20Vestnik%20BGEU%202010_5.pdf

2. Зевин Л. Как измерять прогресс региональной экономической интеграции? *Мир перемен*. 2017. №1. С.151-167. URL: http://www.elibrary.az/docs/jurnal/jrn2017_244.pdf

3. Коваленко С.І. Транскордонні кластерні системи – мезорівень міжнародних інтеграційних об'єднань. *Причорноморські економічні студії*. 2016. Вип. 11. С. 22-26. URL: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/>

4. Ромашкин Т.В. Становление и развитие ТНК в условиях глобализации. Саратов: ООО Издательский центр «Наука», 2016. 160 с.

5. Цеханович В.Б. Европейский опыт управления еврорегиональным сотрудничеством. *Економіка та держава*. 2019. №8. С. 76-81. DOI: 10.32702/2306-6806.2019.8.76

6. Чисарик М. Приграничные свободные экономические зоны: новейший этап их развития. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2013. №2. С.183-197. URL: <http://mmi.fem.sumdu.edu.ua/>

Семінар 3. Економічний аналіз наслідків для міжнародного бізнесу вступу країн у торговельно-економічні союзи

Питання

1. Теорія ефектів митних союзів.
2. Динамічні ефекти від приєднання країн до торговельно-економічних груп.
3. Специфіка інтеграції країн бідних та багатих на ресурси.
4. Влив інтеграційних процесів на економічне зростання.

Рекомендована література за темою 3

1. Доклад «О состоянии взаимной торговли между государствами-членами Евразийского Экономического Союза в 2018 году». Москва 2018. URL: http://www.eurasiancommission.org/ru/act/integr_i_makroec/dep_stat/tradestat/analytics/Documents/report/Report_2018.pdf

2. Об итогах взаимной торговли товарами Евразийского экономического союза. Евразийская экономическая комиссия. Аналитический обзор 26 марта 2018 г. URL: http://www.eurasiancommission.org/ru/act/integr_i_makroec/dep_stat/tradestat/analytics/Documents/2018/Analytics_I_201812.pdf

3. Огурцова Е., Челнокова О. Экономическая интеграция и экономический рост: взаимосвязь и взаимообусловленность процессов. *Известия Саратовского университета* 2012. Т.12. Вып. 3. С. 3-9. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ekonomicheskaya-integratsiya-i-ekonomicheskii-rost-vzaimosvyaz-i-vzaimoobuslovlennost-protssessov>

4. Семак Е.А. Международная экономическая интеграция: учебно-методический комплекс. Белорусский государственный университет, 2012. URL: <http://elib.bsu.by/handle/123456789/29055>

5. Шкитов С.В. Анализ эффектов создания таможенных союзов в экономической литературе. *Научные ведомости. Сери Экономика. Информатика.* 2016. №2 (223) Вып. 37. С. 57-62. URL: <http://dspace.bsu.edu.ru/handle/123456789/16813>

Семінар 4. Інтеграційні процеси у Західній Європі та їх вплив на міжнародний бізнес

Питання

1. Етапи західноєвропейської інтеграції.
2. Основні етапи формування митного союзу в межах ЄС.
3. Єдиний митний тариф як інструмент торгівельної політики ЄС з третіми країнами.
4. Інституційна система і фінансові ресурси ЄС.
5. Загальна сільськогосподарська політика ЄС.
6. Проблеми розширення ЄС і його подальшого розвитку.
7. Інші інтеграційні угруповання в Європі.

8. Вплив на міжнародний бізнес України статусу асоційованого члена ЄС.

Рекомендована література за темою 4

1. Капітанець С. Проблеми функціонування митного союзу ЄС та його економічні. *Інноваційна економіка*. 2016. 1-2 (61). С. 211-26.
2. Варшавська Н.Г. Спільна аграрна політика ЄС: генезис, основні цільові орієнтири для України. *Економіка і організація управління*. 2016. №2 (22). С. 215-222. URL: <http://jeou.donnu.edu.ua/article/view/4813>
3. Стрельцов В.Ю. Європейська економічна інтеграція. Модуль 6 : навчальний посібник . За заг. ред. М. Бойцун, Я. Мудрий, О.М. Рудік . Харків : Магістр, 2009 . 45 с.
4. Матюшенко І. Ю. Беренда С.В., Резніков В.В. Євроінтеграція України в системі міжнародної економічної інтеграції : навч. посібн. Х.: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2015. 504 с.

Семінар 5. Інтеграційні процеси у Центрально-Східній Європі.

Питання

1. Розкрити підходи до визначення Центрально-Східної Європи. Характеристика інтеграційних процесів в регіоні.
2. Вишеградська четвірка як інтеграційне утворення в межах ЦСЄ. Шлях країн Вишеградської четвірки до ЄС.
3. Як будувати співпрацю України з Вишеградською групою?
4. СНД як інтеграційне утворення.
5. ГУАМ як інтеграційне утворення.
6. Чорноморське економічне співробітництво як інтеграційне утворення.

Рекомендована література за темою 5

1. Гончаренко С.Н. Черноморское экономическое сотрудничество: первые 25 лет – Black Sea Economic Cooperation: the First 25 Years. М. : Ин-т Европы РАН , 2018. 114 с. URL: <http://www.instituteofeurope.ru/images/uploads/doklad/348-1.pdf>
2. Качка Т. Україна без СНД: що змінить рішення Києва про "вихід" зі Співдружності. *Українська правда*. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2018/04/16/7080481/>
3. Літра Л., Чхиквадзе І. Перспективи членства в ЄС для Грузії, Молдови та України: неможлива, забута чи прихована? Інститут світової політики, 2016. 19 с. URL: <http://neweurope.org.ua/wp-content/uploads/2017/12/Perspektyva-chlenstva-v-ES-dlya-Gruziyi-Moldovi-Ukrayiny.pdf>
4. Сарнацький О.П., Мигловець Н. О. Балтійсько-Чорноморське співробітництво як альтернативний інтеграційний напрям для України. *Держава та регіон*. 2018 №4 (103). С. 28-33.
5. Шлях до ЄС країн Вишеградської четвірки: уроки для України. *Фонд Демократичні ініціативи*. URL: <https://dif.org.ua/article/shlyakh-do-es-krain-vishegradskoi-chetvirki-uroki-dlya-ukraini3>

Семінар 6. Основні напрями інтеграції Північної та Латинської Америки

Питання

1. Передумови та особливості північноамериканської інтеграції. Основні положення угоди НАФТА. Позитивні і негативні ефекти НАФТА.
2. Причини незадоволеності Трампа угодою НАФТА. Чи дійсно НАФТА підірвала економіку США?
3. Вплив НАФТА на країни-учасниці.
4. Нова угода USMCA.
5. Загальна характеристика латиноамериканської економічної інтеграції. Інтеграційні процеси в МЕРКОСУР.

6. Ібероамерика.
7. Економічна інтеграція в межах Андської групи.
8. Інтеграційні процеси в КАРІКОМ

Рекомендована література за темою 6

1. Алексеева Н. «Глобальный, глубинный процесс»: как США пытаются изменить принципы мировой торговли. *RT*. URL: <https://russian.rt.com/world/article/559902-nafta-sdelka-tramp-k>
2. Бужан В. Економічні ефекти «Молодшого партнера» асиметричної регіональної інтеграції (на прикладі Мексики). *Економіка та держава*. 2015. №6. С. 145-149
3. Безрукова Н., Джурка Н. Економічні відносини країн-членів НАФТА: оцінка результатів співпраці. *Ефективна економіка*. 2018. №12. DOI: 10.32702/2307-2105-2018.12.79
4. Васильева Е.В. НАФТА 2.0 в контексте текущей глобальной и региональной повестки. *Торговая политика*. 2019. № 2/18. С. 39-50
5. Кулініч Т.О. Латиноамериканська регіональна інтеграція в ібероамериканському континенті. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2014. Вип. 119. С. 75-82.
6. Яковлеав П. Ибероамериканские саммиты в системе отношений между странами Евросоюза и Латинской Америки. *Актуальные проблемы Европы*. 2018. №3. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/iberoamerikanskie-sammity-v-sisteme-otnosheniy-mezhdu-stranami-evrosoyuza-i-latinskoy-ameriki>

Семінар 7. Особливості інтеграційних процесів в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні. Інтеграція на африканському континенті

Питання

1. Дайте загальну характеристику інтеграційних тенденцій в країнах,

що розвиваються.

2. Розкрийте особливості Азіатсько-Тихоокеанської економічної інтеграції.
3. Розкажіть про Асоціацію країн Південно-Східної Азії (АСЕАН).
4. Інвестиційна зона АСЕАН: мета, основні напрями створення і результати.
5. АТЕС: мета та напрями діяльності. Організаційна структура.
6. Торгова та інвестиційна лібералізація в АТЕС: напрями, складності проведення та результати.
7. Економічна інтеграція в Західній Африці. Економічне співтовариство країн Західної Африки (ЕКОВАС).
8. Валютне та економічне співробітництво країн Центральної Африки. Центральноеафриканське валютно-економічне співтовариство (СЕМАК).
9. Інтеграційні процеси в Південній і Східній Африці.
10. БРІКС як особливе інтеграційне утворення країн різних континентів.

Рекомендована література за темою 7

1. Городня Н.Д. АСЕАН як модель регіональної взаємодії держав Південно-Східної Азії. *Збірник наукових праць «Гілея: науковий вісник»*. 2015. Вип. 99. С. 109-113. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2015_99_26
2. Ковтун Т., Соколоан Д. Развитие международной экономической интеграции в Азиатско-Тихоокеанском регионе: факторы, особенности и современное состояние. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Економічна»*. 2016. Випуск 90. С. 153-163
3. Костюнина Г.М. Интеграционные модели формирования Восточноазиатского сообщества. Российский внешнеэкономический

вестник. 2015. №5. С. 33-48. URL:
<https://cyberleninka.ru/article/n/integratsionnye-modeli-formirovaniya-vostochnoaziatskogo-soobshchestva>

4. Макроэкономические показатели стран АСЕАН. URL:
https://economy.gov.ru/material/file/8cbe09110d02e13828e3831a5fc6c67f/makro_pokazateli_asean.pdf
5. Мірошніченко Т.М. Співпраця країн ШОС в межах проекту «Економічний пояс на Великому шовковому шляху». *Ефективна економіка*. 2019. №14 DOI: 10.32702/2307-2105-2019.4.62

Рекомендована література за темою 8

1. Дерід І.О., Кальченко В.Ю. Перспективи підвищення рівня життя населення Південно-Африканської Республіки в контексті членства в БРІКС. *Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм»*. 2019. Вип. 9. С. 27-34. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=VKhMv_2019_9_5
2. Костюнина Г.М. Интеграционные процессы в Африке: история и современный этап. *Российский внешнеэкономический вестник*. 2016. №4. С. 34-50. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/integratsionnye-protssessy-v-afrike-istoriya-i-sovremennyy-etap>
3. Менса Коку Мариас. Прогрессивное формирование экономического сообщества стран Западной Африки (ЭКОВАС) с целью экономической интеграции. *Бизнес в законе*. 2014. №2. С. 245-246. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/progressivnoe-formirovanie-ekonomicheskogo-soobshchestva-stran-zapadnoy-afriki-ekovas-s-tselyu-ekonomicheskoy-integratsii>
4. Самойлова Л., Кузьмич Т. БРІКС: можливості і перспективи. *Зовнішні справи. Історичні науки*. С. 26-31. URL:

http://nbuv.gov.ua/UJRN/zovsp_2013_9_10

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені В.Н. КАРАЗІНА

Факультет міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу
Кафедра міжнародного бізнесу та економічної теорії

**ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ПОТОЧНОГО ТА
ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ
з дисципліни**

**«МІЖНАРОДНИЙ БІЗНЕС В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ
ІНТЕГРАЦІЇ»**

для студентів

Рівень вищої освіти: **другий (магістерський)**
галузь знань: **29 «Міжнародні відносини»**
спеціальність **292 «Міжнародні економічні відносини»**
освітня програма **«Міжнародний бізнес»**
вид дисципліни: **обов'язкова**

Укладачі:

К.є.н., доцент, доцент кафедри міжнародного
бізнесу та економічної теорії Дерід І.О.

ЗАВДАННЯ ДО КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

На виконання контрольної роботи передбачено 5 годин із загального обсягу самостійної роботи студента.

Контрольна робота передбачає написання під час самостійної роботи студента письмової відповіді на поставлене проблемне завдання. Обсяг роботи має становити 10 аркушів, надрукованих Times New Roman, 14, інтервал 1,5, із зазначенням використаних джерел та наявністю посилань на них (посилання надаються у квадратних дужках по тексту, наприклад [4, с. 55]). Список використаних джерел має складатися не менше ніж із 10 джерел, зазначених в алфавітному порядку або в порядку згадування. Більшість джерел мають бути новими. Робота має не реферативний характер, а аналіз поставленої проблеми на основі існуючих даних, думок експертів, власних суджень та висновків студента.

Максимальний бал можна отримати лише за виконання вимог до оформлення, давши відповідь на поставлене питання (проаналізувавши проблему), обов'язково із зазначенням власної думки та висновків.

Варіант контрольної для кожного студента індивідуальний, його можна обрати самостійно або варіант буде призначено викладачем.

Орієнтовний перелік тем

Варіант 1. Схарактеризувати загальну сільськогосподарську політику ЄС та її можливі наслідки для аграрного бізнесу України.

Варіант 2. Схарактеризувати позитивні та негативні фактори для міжнародного бізнесу в межах інтеграційного об'єднання КАРИКОМ.

Варіант 3. Аналіз можливих наслідків для бізнесу в результаті виходу Великої Британії із ЄС.

Варіант 4. Специфіка бізнесу в межах міжнародного кластеру.

Варіант 5. Проблеми та перспективи міжнародного бізнесу в межах АСЕАН.

Варіант 6. Аналіз взаємної торгівлі країн Чорноморського економічного співробітництва.

Варіант 7. Аналіз країн-асоційованих членів ЄС та характеру взаємодії їхнього міжнародного бізнесу із ЄС.

Варіант 8. БРІКС як нова форма економічної інтеграції: аналіз проблем та перспектив.

Варіант 9. USMCA замість NAFTA: причини змін, перспективи нового договору та перші результати.

Варіант 10. Роль спеціальних економічних зон у міжнародній інтеграції.

Варіант 11. Геополітичні передумови євразійської інтеграції.

Варіант 12. Аналіз перспектив та поточної ефективності Євразійського економічного союзу.

Варіант 13. Вплив інтеграційних процесів на розвиток міжнародного бізнесу.

Варіант 14. Розкрити глобальні проблеми інтеграції (на основі даних Світового банку).

Список використаних джерел оформлюється з урахуванням Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання».

Приклади оформлення літературних джерел

Один автор	Битяк Ю. П. Державна служба в Україні: організаційно-правові засади : монографія. Харків : Право, 2005. 304 с. Тертишник В. М. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України: із змін. та допов. на 12 берез. 2016 р. 12-те вид., допов. і переробл. Київ : Правова єдність, 2016. 810 с.
Два автори	Васильєв С. В., Ніколенко Л. М. Доказування та докази у господарському процесі України : монографія. Харків : Еспада, 2004. 192 с.

Три автори	Комаров В. В., Світлична Г. О., Удальцова І. В. Окреме провадження : монографія / за ред. В. В. Комарова. Харків : Право, 2011. 312 с.
Чотири і більше авторів	Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України : станом на 10 жовт. 2016 р. / К. І. Беліков та ін. ; за заг. ред. О. М. Литвинова. Київ : ЦУЛ, 2016. 528 с. Бікулов Д. Т, Чкан А. С., Олійник О. М., Маркова С. В. Менеджмент : навч. посіб. Запоріжжя : ЗНУ, 2017. 360 с.
Автор(и) та редактор(и)/ упорядник(и)	Гель А. П., Семаков Г. С., Яковець І. С. Кримінально-виконавче право України : навч. посіб. / ред. А. Х. Степанюк. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 624 с.
Автори та перекладачі	Беккариа Ч. О преступлениях и наказаниях / вступ. ст. Н. И. Панова; пер. с итал. М. М. Исаев. Київ : Ин Юре, 2014. 240 с. (Памятники правовой мысли).
Без автора	Галузева економічна політика держави : проблеми правового забезпечення : колект. моногр. / за наук. ред. Д. В. Задихайла. Харків : Юрайт, 2013. 520 с. (Серія «Наукові праці кафедри господарського права Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»; т. 1).
Багатотомні видання	Енциклопедія історії України: у 10 т. / НАН

	України, Ін-т історії України. Київ : Наук. думка, 2005. Т. 9. 944 с.
Автореферати дисертацій	Кравчук В. М. Припинення корпоративних правовідносин в господарських товариствах : автореф. дис. д-ра юрид. наук: 12.00.03 / Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2010. 36 с.
Дисертації	Костенко В. О. Економіко-правове забезпечення використання та охорони земель : дис. канд. юрид. наук : 12.00.06 / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2015. 183 с.
Патенти	Люмінісцентний матеріал: пат. 25742 Україна: МПК6 C09K11/00, G01T1/28, G 21H3/00. № 200701472; заявл. 12.02.07 ; опубл. 27.08.07, Бюл. № 13. 4 с.
Розділ книги	Борисова В. И. Право частной собственности в системе социально-экономических прав и свобод граждан и пути его реализации. <i>Харьковская цивилистическая школа: право собственности</i> : монография / ред. И. В. Спасибо-Фатеева. Харьков : Право, 2012. Разд. 3, гл. 1. С. 87–99.
Тези доповіді	Данильян О. Г., Дьобань О. П. Досвід удосконалення органів державної влади в європейських країнах та можливості його використання в Україні. <i>Проблеми розбудови державності та народовладдя в Україні: матеріали XXII Харків. політолог. читань</i> (м. Харків, 21 трав. 2009 р.). Харків, 2009. С. 47–49.

Стаття з довідкового видання	Баулін Ю. В. Обставини, що виключають злочинність діяння. <i>Великий енциклопедичний юридичний словник</i> / ред. Ю. С. Шемшученко. Київ : Юрид. думка, 2007. С. 550.
Стаття з продовжуваного видання	Гетьман А. П., Лозо В. І. Державно-правові проблеми подолання екологічної кризи в епоху глобалізації. <i>Проблеми законності</i>. Харків. 2013. Вип. 123. С. 65–77.
Стаття з періодичного видання (журнал, газета)	Петришин О., Серьогіна С. Змішана республіканська форма державного правління: питання теорії та практики. <i>Право України</i>. 2009. № 10. С. 57–60.
Електронні ресурси Примітка: DOI – це постійне місце розміщення (тому дата звернення не потрібна), не у всіх електронних ресурсів є DOI, тоді ставимо URL (він починається http://) і дату звернення.	Гетьман Є. А. Підзаконні нормативно-правові акти органів виконавчої влади України та іноземних держав: порівняльна характеристика. <i>Теорія і практика правознавства</i>: електрон. наук. фахове вид. 2016. Вип. 1 (9). URL : http://tlaw.nlu.edu.ua/article/view/66302 (дата звернення: 17.06.2016). Colletta L. Political satire and postmodern irony in the age of Stephen Colbert and Jon Stewart. <i>Journal of Popular Culture</i>. 2009. Vol. 42, No. 5. P. 856–874. DOI: 10.1111/j.1540-5931.2009.00711.x. Neave H. Deming's 14 Points for Management: Framework for Success. <i>Journal of the Royal</i>

	<i>Statistical Society. Series D (The Statistician)</i>. 2016. Vol. 36, № 5. P. 561–570. URL:http://www2.fiu.edu/~revellk/pad3003/Neave.pdf (Last accessed: 02.11.2017). Що таке органічні продукти і чим вони кращі за звичайні? <i>Екологія життя</i> : веб-сайт. URL: http://www.eco-live.com.ua (дата звернення: 12.10.2017).
Законодавчі і нормативні документи	Конституція України: станом на 1 верес. 2016 р.: відповідає офіц. тексту. Харків : Право, 2016. 82 с. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. №1700-VII. Дата оновлення: 12.03.2017. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1700-18/page (дата звернення: 17.03.2017).

ЕКЗАМЕНАЦІЙНІ ПИТАННЯ
до дисципліни «Міжнародний бізнес в умовах економічної
інтеграції»

1. Розробка проблем міжнародної економічної інтеграції вітчизняними економістами.
2. Зарубіжні економічні концепції і школи міжнародної економічної інтеграції.
3. Сутність категорії «економічна інтеграція».
4. Сутність категорії «міжнародна економічна інтеграція».
5. Основні напрями міжнародної економічної інтеграції на мікро-, мезо- та макрорівні.
6. Мікрорівень міжнародної економічної інтеграції: екстернальна та інтернальна інтеграція. Стратегії інтеграції підприємств: вертикальна, горизонтальна, діагональна та змішана інтеграція.
7. Міжнародні стратегічні альянси: сутність, форми (об'єднання підприємств, створення спільного підприємства, створення картелю).
8. Злиття та поглинання фірм. Спільні підприємства: визначення, характеристики, способи утворення.
9. Об'єднання підприємств: визначення та форми.
10. ТНК як форма міжнародної економічної інтеграції на макрорівні.
11. Мезорівень міжнародної економічної інтеграції: основні прояви та форми.
12. Транскордонні регіони: сутність, види зв'язків, що через них реалізуються.
13. Єврорегіон як особлива форма транскордонного співробітництва, єврорегіони за участі України.
14. Міжнародні кластери: сутність, характеристики, значення.

15. Макрорівень міжнародної економічної інтеграції: автократія та федерація як два протилежні полюси, форми інтеграції на цьому рівні від найнижчого до найвищого рівня інтегрованості.
16. Зона вільної торгівлі: визначення, характеристики, приклади.
17. Митний союз: визначення, характеристики, приклади.
18. Спільний ринок: визначення, характеристики, приклади.
19. Економічний союз: визначення, характеристики, приклади. Політичний союз.
20. Ефект створення та ефект відхилення торгівлі Я. Вайнера, теорія митних союзів Дж. Міда.
21. Динамічні ефекти від приєднання країн до торговельно-економічних груп.
22. Вплив інтеграційних процесів на економічне зростання.
23. Етапи західноєвропейської інтеграції.
24. Основні етапи формування митного союзу в межах ЄС. Єдиний митний тариф як інструмент торговельної політики ЄС.
25. Інституційна система і фінансові ресурси ЄС.
26. Спільна сільськогосподарська політика ЄС.
27. Проблеми розширення ЄС і його подальшого розвитку.
28. Інтеграційні угруповання в Західній Європі паралельно з ЄС: Шенгенська зона, Скандинавські країни ЄС, Веймарський трикутник, Балтійські країни, Бенілюкс.
29. Вплив на міжнародний бізнес України статусу асоційованого члену ЄС.
30. Регіон Центрально-Східної Європи. Інтеграційні угруповання Центрально-Східної Європи. Вхід ряду країн ЦСЄ до ЄС.
31. Країни Вишеградської групи і їх шлях до ЄС. Досвід для України.
32. Основні напрями співробітництва країн СНД, проблеми, трансформації, перспективи.
33. ГУАМ: сутність цього інтеграційного утворення, причини виникнення, проблеми та перспективи.

34. Організації Чорноморського економічного співробітництва: сутність, задачі, порядок функціонування.
35. Передумови та особливості північноамериканської інтеграції.
36. Основні положення угоди НАФТА. Позитивні і негативні ефекти НАФТА. Нова угода між США, Канадою та Мексикою (USMCA).
37. Загальна характеристика латиноамериканської економічної інтеграції. Інтеграційні процеси в МЕРКОСУР.
38. Економічна інтеграція в межах Андської групи. Інтеграційні процеси в КАРІКОМ.
39. Загальна характеристика інтеграційних тенденцій у країнах, що розвиваються.
40. Особливості азіатсько-тихоокеанської економічної інтеграції.
41. Асоціація країн Південно-Східної Азії (АСЕАН): створення, сутність, члени, задачі, інвестиційна зона АСЕАН, трансформації та перспективи.
42. АТЕС: мета та напрями діяльності, організаційна структура. Торгова та інвестиційна лібералізація в АТЕС: напрями, складності проведення та результати.
43. Економічна інтеграція в Африці: специфіка, форми.
44. Економічне співтовариство країн Західної Африки (ЕКОВАС).
45. Центральноеафриканське валютно-економічне співтовариство (СЕМАК).
46. Інтеграційні процеси в Південній і Східній Африці: COMESA, SADK, Комісія країн басейну Індійського океану, Східноеафриканське співтовариство (САС).
47. БРІКС як особливе інтеграційне утворення країн різних континентів: створення, члени (існуючі думки щодо причин саме такого складу), прояви взаємодії, мета.

Макет екзаменаційного білета

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Факультет міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу

Макет екзаменаційного білета

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Факультет міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу

Спеціальність 292 «Міжнародні економічні відносини», ОП «Міжнародний бізнес»

Семестр 1-ий

Форма навчання денна

Рівень вищої освіти (освітньо-кваліфікаційний рівень): магістр

Навчальна дисципліна: міжнародний бізнес в умовах економічної інтеграції

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № 1

1. Дайте розгорнуту відповідь на питання (20 б. максимум)

2. Дайте короткі відповіді на питання по (10 б. максимум)

2.1.

2.2.

Затверджено на засіданні кафедри міжнародного бізнесу та економічної теорії

протокол № _ від «__» серпня 20__р.

протокол № _ від «__» серпня 20__р.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені В.Н. КАРАЗІНА

Факультет міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу
Кафедра міжнародного бізнесу та економічної теорії

**МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ТА ІНДИВІДУАЛЬНІ
СЕМЕСТРОВІ ЗАВДАННЯ
ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ
з дисципліни
«МІЖНАРОДНИЙ БІЗНЕС В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ
ІНТЕГРАЦІЇ»**

для студентів

Рівень вищої освіти: **другий (магістерський)**
галузь знань: **29 «Міжнародні відносини»**
спеціальність **292 «Міжнародні економічні відносини»**
освітня програма **«Міжнародний бізнес»**
вид дисципліни: **обов'язкова**

Укладачі:

К.є.н., доцент, доцент кафедри міжнародного
бізнесу та економічної теорії Дерід І.О.

Завдання для самостійної роботи студента 1.

1. Опрацювати конспект за темою 1.
2. Опрацювати рекомендовану літературу за темою.
3. Підготуватися до відповіді на питання, винесені на семінарське заняття.
4. Обрати одну із наукових публікацій, запропонованих у списку рекомендованої літератури за темою, та написати до неї наукову рецензію від свого імені.

Рекомендована література за темою 1

1. Мисько О. Н. Международная экономическая интеграция. СПб: Университет ИТМО, 2015. 174 с.
2. Тарасов А.Г., Подкидина К.Ю. Теоретико-методологические подходы к анализу международной экономической интеграции. *Журнал экономической теории*. 2017. №3. С. 161-165. URL: <http://www.uiec.ru/content/zhurnal2017/JET317/19iTarasov.pdf>
3. Ушакова Д.И. Модели экономической интеграции и их типология. *Вестник Института экономики Российской академии наук*. 2016. №3. С. 158-170. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/modeli-ekonomicheskoy-integratsii-i-ih-tipologiya>
4. Філіпенко А.С. Міжнародна економічна інтеграція : сучасний теоретичний дискурс. *Зовнішня політика і дипломатія: традиції, тренди, досвід*. 2016. Вип. 23. С. 54-61. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdau_2016_23%283%29__9

Завдання для самостійної роботи студента 2.

1. Опрацювати конспект за темою 2.
2. Опрацювати рекомендовану літературу за темою.
3. Підготуватися до відповіді на питання, винесені на семінарське заняття.
4. Обрати одну з наукових публікацій, запропонованих у списку

рекомендованої літератури за темою, та написати до неї наукову рецензію від свого імені.

Рекомендована література за темою 2

1. Бабина А. Международные стратегические альянсы. *Банкаўскі веснік, КАСТРЫЧНИК*. 2007. С. 45-51. URL: http://edoc.bseu.by:8080/bitstream/edoc/12675/2/Shavruk%20Yu%20Mezhd.%20strateg.%20al%27yansy...%20Vestnik%20BGEU%202010_5.pdf
2. Зевин Л. Как измерять прогресс региональной экономической интеграции? *Мир перемен*. 2017. №1. С.151-167.URL: http://www.elibrary.az/docs/jurnal/jrn2017_244.pdf
3. Коваленко С.І. Транскордонні кластерні системи – мезорівень міжнародних інтеграційних об'єднань. *Причорноморські економічні студії*.2016. Вип. 11. С. 22-26. URL: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/>
4. Ромашкин Т.В. Становление и развитие ТНК в условиях глобализации. Саратов: ООО Издательский центр «Наука», 2016. 160 с.
5. Цеханович В.Б. Европейский опыт управления еврорегиональным сотрудничеством. *Економіка та держава*. 2019. №8. С. 76-81. DOI: 10.32702/2306-6806.2019.8.76
6. Чисарик М. Приграничные свободные экономические зоны: новейший этап их развития. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2013. №2. С.183-197. URL: <http://mmi.fem.sumdu.edu.ua/>

Завдання для самостійної роботи студента 3

1. Опрацювати конспект за темою 3.
2. Опрацювати рекомендовану літературу за темою.
3. Підготуватися до відповіді на питання, винесені на семінарське заняття.
4. Написати письмово відповідь за такою схемою: обрати члена Митного союзу

ЄАЕС та на основі статистичних даних, наукових, аналітичних публікацій, прописати результати участі в цьому митному союзі для обраної країни.

Рекомендована література за темою 3

1. Доклад «О состоянии взаимной торговли между государствами-членами Евразийского Экономического Союза в 2018 году». Москва 2018. URL: http://www.eurasiancommission.org/ru/act/integr_i_makroec/dep_stat/tradestat/analytics/Documents/report/Report_2018.pdf
2. Об итогах взаимной торговли товарами Евразийского экономического союза. Евразийская экономическая комиссия. Аналитический обзор 26 марта 2018 г. URL: http://www.eurasiancommission.org/ru/act/integr_i_makroec/dep_stat/tradestat/analytics/Documents/2018/Analytics_I_201812.pdf
3. Огурцова Е., Челнокова О. Экономическая интеграция и экономический рост: взаимосвязь и взаимообусловленность процессов. *Известия Саратовского университета* 2012. Т.12. Вып. 3. С. 3-9. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ekonomicheskaya-integratsiya-i-ekonomicheskiy-rost-vzaimosvyaz-i-vzaimoobuslovlennost-protssessov>
4. Семак Е.А. Международная экономическая интеграция: учебно-методический комплекс. Белорусский государственный университет, 2012. URL: <http://elib.bsu.by/handle/123456789/29055>
5. Шкитов С.В. Анализ эффектов создания таможенных союзов в экономической литературе. *Научные ведомости. Сери Экономика. Информатика*. 2016. №2 (223) Вып. 37. С. 57-62. URL: <http://dspace.bsu.edu.ru/handle/123456789/16813>

Завдання для самостійної роботи студента 4

1. Опрацювати конспект за темою 4.

2. Опрацювати рекомендовану літературу за темою.
3. Підготуватися до відповіді на питання, винесені на семінарське заняття.
4. Написати письмово відповідь за такою схемою:

- 4.1. Ознайомтеся з умовами функціонування зони вільної торгівлі між Україною та ЄС URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=b142801e-b932-4207-aea9-df3728dad379&title=FaqZPitanFunktsionuvanniaVilnoiTorgivliMizhUkrainoiuTas>
- 4.2. Ознайомтеся із порядком заповнення і скачайте бланк сертифікату EUR.1 та заяву для видачі сертифіката з перевезення товару з України за формою. URL: <https://eu-ua.org/eksport-yes/sertyfikat-eur1>
- 4.3. Ознайомтеся із концепцією визначення походження товару URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/ugoda-pro-asociaciyu/01.1_Protocol_1.pdf
- 4.4. Ознайомтеся із процедурою акредитації (обліку) на митниці URL: <http://brokstar.com.ua/ua/poslugi/akreditacija-reestracija-pidpriemstva-na-mitnici>
- 4.5. Ознайомтеся зі списком документів, необхідних для обліку на митниці. URL: <http://custombrokers.kiev.ua/polezn/7-perechen-dokumentov-dlya-akkreditacii-na-tamozhne-chastnyh-predprinimateley.html>
- 4.6. Ознайомтеся із процедурою сертифікації промислової продукції та харчової продукції для експорту в ЄС. URL: <https://eu-ua.org/eksport-yes/uhoda-pro-asotsiatsiiu-novi-mozhlyvosti-dlia-biznesu>
- 4.7. Оберіть товар для експорту в ЄС. Запишіть свій вибір. Заповніть сертифікат EUR.1 із цим товаром, оберіть при заповненні країну експорту (такі пункти як рахунок фактура,

експортер, імпортер - знайдіть в Інтернеті серед прикладів інвойсів).

- 4.8. Зайти на сайт URL: <http://trade.ec.europa.eu/tradehelp/> та вбийте у форму відповідно до сертифікату EUR.1 товар (знайшовши відповідний йому код) та країну експорту, на сайті буде показано інформацію про умови експорту цього товару. Запишіть ці умови.

Рекомендована література за темою 4

1. Капітанець С. Проблеми функціонування митного союзу ЄС та його економічні. *Інноваційна економіка*. 2016. 1-2 (61). С. 211-26.
2. Варшавська Н.Г. Спільна аграрна політика ЄС: генезис, основні цільові орієнтири для України. *Економіка і організація управління*. 2016. №2 (22). С. 215-222. URL: <http://jeou.donnu.edu.ua/article/view/4813>
3. Стрельцов В.Ю. Європейська економічна інтеграція. Модуль 6 : навчальний посібник . За заг. ред. М. Бойцун, Я. Мудрий, О.М. Рудік . Харків : Магістр, 2009 . 45 с.
4. Матюшенко І. Ю. Беренда С.В., Резніков В.В. Євроінтеграція України в системі міжнародної економічної інтеграції : навч. посібн. Х.: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2015. 504 с.

Завдання для самостійної роботи студента 5

1. Опрацювати конспект за темою 5
2. Опрацювати рекомендовану літературу за темою
3. Підготуватися до відповіді на питання, винесені на семінарське заняття.
4. Обрати одну із наукових публікацій, запропонованих у списку рекомендованої літератури за темою, та написати до неї наукову рецензію від свого імені.

Рекомендована література за темою 5

1. Гончаренко С.Н. Черноморское экономическое сотрудничество: первые 25 лет – Black Sea Economic Cooperation: the First 25 Years. М. : Ин-т Европы РАН , 2018. 114 с. URL: <http://www.instituteofeurope.ru/images/uploads/doklad/348-1.pdf>
2. Качка Т. Україна без СНД: що змінить рішення Києва про "вихід" зі Співдружності. *Українська правда*. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2018/04/16/7080481/>
3. Літра Л., Чхиквадзе І. Перспективи членства в ЄС для Грузії, Молдови та України: неможлива, забута чи прихована? Інститут світової політики, 2016. 19 с. URL: <http://neweurope.org.ua/wp-content/uploads/2017/12/Perspektyva-chlenstva-v-ES-dlya-Gruziyi-Moldovi-Ukrayiny.pdf>
4. Сарнацький О.П., Мигловець Н. О. Балтійсько-Чорноморське співробітництво як альтернативний інтеграційний напрям для України. *Держава та регіон*. 2018 №4 (103). С. 28-33.
5. Шлях до ЄС країн Вишеградської четвірки: уроки для України. *Фонд Демократичні ініціативи*. URL: <https://dif.org.ua/article/shlyakh-do-es-krain-vishegradskoi-chetvirki-uroki-dlya-ukraini3>

Завдання для самостійної роботи студента 6

1. Опрацювати конспект за темою 6.
2. Опрацювати рекомендовану літературу за темою.
3. Підготуватися до відповіді на питання, винесені на семінарське заняття.
4. Обрати одну із наукових статей, запропонованих у списку рекомендованої літератури за темою, та написати до неї наукову рецензію від свого імені.

Рекомендована література за темою 6

1. Алексеева Н. «Глобальный, глубинный процесс»: как США пытаются изменить принципы мировой торговли. *RT*. URL: <https://russian.rt.com/world/article/559902-nafta-sdelka-tramp-k>
2. Бужан В. Економічні ефекти «Молодшого партнера» асиметричної регіональної інтеграції (на прикладі Мексики). *Економіка та держава*. 2015. №6. С. 145-149
3. Безрукова Н., Джурка Н. Економічні відносини країн-членів НАФТА: оцінка результатів співпраці. *Ефективна економіка*. 2018. №12. DOI: 10.32702/2307-2105-2018.12.79
4. Васильева Е.В. НАФТА 2.0 в контексте текущей глобальной и региональной повестки. *Торговая политика*. 2019. № 2/18. С. 39-50
5. Кулініч Т.О. Латиноамериканська регіональна інтеграція в ібероамериканському континенті. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2014. Вип. 119. С. 75-82.
6. Яковлеав П. Ибероамериканские саммиты в системе отношений между странами Евросоюза и Латинской Америки. *Актуальные проблемы Европы*. 2018. №3. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/iberoamerikanskie-sammitiy-v-sisteme-otnosheniy-mezhdu-stranami-evrosoyuza-i-latinskoy-ameriki>

Завдання для самостійної роботи студента 7

1. Опрацювати конспект за темою 7.
2. Опрацювати рекомендовану літературу за темою.
3. Підготуватися до відповіді на питання, винесені на семінарське заняття.
4. Написати есе обсягом до 3-х сторінок за темою «Перспективи та проблеми створення найбільшої зони вільної торгівлі в Азії (АСЕАН + Китай, Японія, Південна Корея, Австралія, Нова Зеландія, Індія)»
5. Обрати одну з наукових публікацій, запропонованих у списку

рекомендованої літератури за темою, та написати до неї наукову рецензію від свого імені.

Рекомендована література за темою 7

1. Городня Н.Д. АСЕАН як модель регіональної взаємодії держав Південно-Східної Азії. *Збірник наукових праць «Гілея: науковий вісник»*. 2015. Вип. 99. С. 109-113. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2015_99_26
2. Ковтун Т., Соколоан Д. Развитие международной экономической интеграции в Азиатско-Тихоокеанском регионе: факторы, особенности и современное состояние. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Економічна»*. 2016. Випуск 90. С. 153-163
3. Костюнина Г.М. Интеграционные модели формирования Восточноазиатского сообщества. *Российский внешнеэкономический вестник*. 2015. №5. С. 33-48. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/integratsionnye-modeli-formirovaniya-vostochnoaziatskogo-soobschestva>
4. Макроэкономические показатели стран АСЕАН. URL: https://economy.gov.ru/material/file/8cbe09110d02e13828e3831a5fc6c67f/makro_pokazateli_asean.pdf
5. Мірошніченко Т.М. Співпраця країн ШОС в межах проекту «Економічний пояс на Великому шовковому шляху». *Ефективна економіка*. 2019. №14 DOI: 10.32702/2307-2105-2019.4.62

Завдання для самостійної роботи студента 8

1. Опрацювати конспект за темою 8.
2. Опрацювати рекомендовану літературу за темою.
3. Підготуватися до відповіді на питання, винесені на семінарське заняття.

4. **Написати доповідь обсягом 5–10 сторінок за темою «Причини виникнення БРІКС, характер взаємодії країн-учасниць, мета та перспективи».** **Оформлення:** поля усі по 2 см., нумерація сторінок зверху праворуч, оформлення списку використаних джерел за вимогами ДСТУ 8302:2015, посилання в квадратних дужках. Використати не менше трьох джерел. Структура: титульний аркуш, зміст, вступ, пункти основної частини, висновки, список використаних джерел.
5. Обрати одну із наукових публікацій, запропонованих у списку рекомендованої літератури за темою, та написати до неї наукову рецензію від свого імені.

Рекомендована література за темою 8

5. Дерід І.О., Кальченко В.Ю. Перспективи підвищення рівня життя населення Південно-Африканської Республіки в контексті членства в БРІКС. *Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм»*. 2019. Вип. 9. С. 27-34. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=VKhMv_2019_9_5
6. Костюнина Г.М. Интеграционные процессы в Африке: история и современный этап. *Российский внешнеэкономический вестник*. 2016. №4. С. 34-50. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/integratsionnye-protsessy-v-afrike-istoriya-i-sovremennyy-etap>
7. Менса Коку Мариас. Прогрессивное формирование экономического сообщества стран Западной Африки (ЭКОВАС) с целью экономической интеграции. *Бизнес в законе*. 2014. №2. С. 245-246. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/progressivnoe-formirovanie-ekonomicheskogo-soobshchestva-stran-zapadnoy-afriki-ekovas-s-tselyu-ekonomicheskoy-integratsii>

8. Самойлова Л., Кузьмич Т. БРІКС: можливості і перспективи. *Зовнішні справи. Історичні науки.* С. 26-31. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/zovsp_2013_9_10

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені В.Н. КАРАЗІНА
Факультет міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу
Кафедра міжнародного бізнесу та економічної теорії

**КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ УСПІШНОСТІ
ТА РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ**
з дисципліни
**«МІЖНАРОДНИЙ БІЗНЕС В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ
ІНТЕГРАЦІЇ»**
для студентів

Рівень вищої освіти: **другий (магістерський)**
галузь знань: **29 «Міжнародні відносини»**
спеціальність **292 «Міжнародні економічні відносини»**
освітня програма **«Міжнародний бізнес»**
вид дисципліни: **обов'язкова**

Укладачі:

К.е.н., доцент, доцент кафедри міжнародного
бізнесу та економічної теорії Дерід І.О.

У даному курсі дисципліни використовуються наступні форми контролю:

відповіді на семінарських заняттях;

перевірка виконання письмових робіт в рамках самостійної роботи студента (надсилаються через платформу Moodle);

перевірка виконання контрольної роботи;

підсумковий контроль у вигляді письмового екзамену.

У разі настання / подовження дії обставин непереборної сили (в тому числі запровадження жорстких карантинних обмежень в умовах пандемії з заборонаю відвідування ЗВО) здобувачам вищої освіти денної форми навчання надається можливість скласти екзамен дистанційно на платформі Moodle в дистанційному курсі «Міжнародний бізнес в умовах економічної інтеграції». URL: <https://dist.karazin.ua/moodle/course/view.php?id=1978>

В такому разі, за необхідності, варіант контрольної роботи та/або екзаменаційний білет за необхідності може бути повністю оформлений у формі тесту.

Критерії оцінки успішності та результатів навчання

1. За кожне семінарське заняття встановлено максимальну кількість балів, що їх можна отримати, виконавши усі запропоновані завдання докладно та без помилок. Зазвичай сюди входить відповідь на запитання, винесене на обговорення на семінарське заняття, або виступ з обговорення наукових публікацій, вивчення яких винесене в самостійну роботу студента, виконання письмового завдання, винесеного на самостійну роботу, а також чіткі короткі відповіді студента на додаткові питання викладача в межах, винесеної на обговорення теми. Якщо студент плутано та неповно відповідає на основне питання, не відповідає на додаткові питання – його бал знижується. Підвищити його студент може, проявляючи подальшу активність на семінарі, відповідаючи на питання, поставлені іншим студентам, якщо ті не знають відповіді.

2. У курсі дисципліни передбачено 1 контрольну роботу. Контрольна робота виконується вдома та має низку вимог до оформлення, в основі роботи – пошук інформації для повної аргументованої відповіді на поставлене проблемне питання. Виконання всіх вимог і наукова цінність роботи дає максимальний бал.

3. Підсумком вивчення дисципліни є складання письмового екзамену. Макет білету та приклад білету надається студентам заздалегідь. Біля кожного завдання в екзаменаційному білеті проставлено максимальну кількість балів, що їх можна отримати за наявності чіткої, правильної відповіді. Перше питання передбачає розгорнуту відповідь і оцінюється від 20 до 0 балів в залежності від повноти, правильності та обґрунтованості відповіді.

20–19 балів – у відповіді відображені основні концепції та теорії з даного питання, проведено їх критичний аналіз і зіставлення, описані теоретичні положення ілюструються практичними прикладами і експериментальними даними. Студентом формулюється і обґрунтовується власна точка зору на заявлені проблеми, демонструється здатність вирішувати проблемне питання; матеріал викладається професійною мовою з використанням відповідної системи понять і термінів. Зазначений діапазон балів відображає незначну градацію якості відповіді такого рівня.

18–17 балів – у відповіді відображені основні концепції та теорії з даного питання, проведено їх критичний аналіз і зіставлення, описані теоретичні положення ілюструються практичними прикладами і експериментальними даними. Студентом формулюється і обґрунтовується власна точка зору на заявлені проблеми, матеріал викладається професійною мовою з використанням відповідної системи понять і термінів. У відповіді допущені незначні похибки, що не мають суттєвого впливу на кінцевий результат. Зазначений діапазон балів відображає незначну градацію якості відповіді такого рівня.

16–15 балів – у відповіді описуються і порівнюються основні сучасні концепції та теорії з даного питання, описані теоретичні положення ілюструються практичними прикладами, студентом формулюється власна точка зору на заявлені проблеми, проте він відчуває труднощі в її аргументації. Матеріал викладається професійною мовою з використанням відповідної системи понять і термінів. Зазначений діапазон балів відображає незначну градацію якості відповіді такого рівня.

14–13 балів – у відповіді описуються і порівнюються основні сучасні концепції та теорії з даного питання, описані теоретичні положення ілюструються практичними прикладами, студентом формулюється власна точка зору на заявлені проблеми, проте він відчуває труднощі в її аргументації. Матеріал викладається професійною мовою з використанням відповідної системи понять і термінів, але у відповіді допущені значні похибки. Зазначений діапазон балів відображає незначну градацію якості відповіді такого рівня.

12–11 балів – у відповіді відображена більша частина сучасних концепцій та теорій з даного питання, аналіз і зіставлення цих теорій не проводиться. Студент відчуває значні труднощі при ілюстрації теоретичних положень практичними прикладами. У студента відсутня власна точка зору на заявлені проблеми. Матеріал викладається професійною мовою з використанням відповідної системи понять і термінів. Зазначений діапазон балів відображає незначну градацію якості відповіді такого рівня.

10–9 балів – у відповіді відображена лише деякі сучасні концепції та теорії з даного питання, аналіз і зіставлення цих теорій не проводиться. Студент відчуває значні труднощі при ілюстрації теоретичних положень практичними прикладами. У абітурієнта відсутня власна точка зору на заявлені проблеми. Матеріал викладається професійною мовою з використанням відповідної системи понять і термінів. Зазначений діапазон балів відображає незначну градацію якості відповіді такого рівня.

8–7 балів – відповідь не відображає сучасні концепції та теорії з даного питання. Студент не може привести практичних прикладів. Матеріал викладається «побутовою» мовою, не використовуються поняття і терміни відповідної наукової галузі. Зазначений діапазон балів відображає незначну градацію якості відповіді такого рівня.

6–5 балів – відповідь відображає систему уявлень абітурієнта на заявлену проблему, студент не може назвати жодної наукової теорії, але може надати визначення базових понять. Зазначений діапазон балів відображає незначну градацію якості відповіді такого рівня.

4–3 бали – відповідь відображає систему «життєвих» уявлень абітурієнта на заявлену проблему, студент не може назвати жодної наукової теорії, може надати визначення деяких базових понять. Зазначений діапазон балів відображає незначну градацію якості відповіді такого рівня.

2–1 бали – відповідь відображає систему «життєвих» уявлень абітурієнта на заявлену проблему, студент не може назвати жодної наукової теорії, не дає визначення базових понять. Зазначений діапазон балів відображає незначну градацію якості відповіді такого рівня.

0 балів – відповідь не надається або кардинально неправильна.

Відповіді на друге та третє питання не передбачають розгорнення. Головним критерієм оцінювання тут є вірність відповіді, її чіткість. Максимально за відповідь на кожне з цих питань можна одержати 10 балів.

Увага. У разі настання / подовження дії **обставин непоборної сили** (в тому числі запровадження жорстких карантинних обмежень в умовах пандемії з заборонаю відвідування ЗВО) здобувачам вищої освіти денної форми навчання певний відсоток семінарських занять може бути проведений в дистанційній формі (із використанням **платформи Moodle та Zoom**)